

A tartalomról:

Patai József: Berlinből Tel-Avivig. — Sebesi Ernő: A költő számadása (vers). — Pap Károly: Péntek este. — Ch. N. Bialik: Az öregség átka. — Palágyi Lajos: Izsák és Rebeka (vers). — Az 1264. évi lengyel zsidó törvény. — Somlyó Zoltán: Tajgétoz... (vers). — Patai Ervin György: A költő (Bialik 60. születésnapjára). — Mandl Bernát: Zsidó női nevek. — Holló Imre: Hittérítők és hitkeresők. — Korein Dezső: Bibliamagyarázat Hegedüs Lorántnál. — Sass Irén: Strausz Adolfról. — Lakos András: Kürtharsogás (vers). — Josef der Tunkeler: Zsidó parasztok. — Nyiri Tibor: A csodarabbi. — Michael Burstein: A háttérben. — Új könyvek. — Zsidó humor. — B. Wachstein (Wien): Modern „idézőművészet“. — Giona Tagger. — Dr. Blau Lajosné: Jegyzet egy „érdeklap“-hoz. — Tollhegyről. — Krónika és Szemle. — Erdélyi és bánáti hírek. — Huszonegy illusztráció és két műmelléklet.

ALUL ÉS JOVÓ

ZSIDÓ IRODALMI MŰVÉSZETI TÁRSADALMI ÉS KRITIKAI FOLYÓIRAT

SZERKESZTI ÉS KIADJA

DR. PATAI JÓZSEF

SZERKESZTŐSÉG: BUDAPEST-WIEN-TEL-AVIV

MULT ÉS JÖVŐ SZERKESZTŐSÉGE ÉS KIADÓHIVATALA
BUDAPEST, V., VILMOS CSÁSZÁR-ÚT 34

Felelős szerkesztő és kiadó:
DR. PATAI JÓZSEF

Megjelenik
minden hó elején

Telefonszám:
199-55

Kiadóhivatali igazgató:
VIRÁG GYULA

Előfizetési díj egész évre: 24 Pengő, Romániában 900 Lei, Csehszlovákiában 160 Kc, Jugoszláviában 350 Dinár,
Ausztriában 32 Schilling, Németországban 20 Mark, Amerikában 5 Dollár.

Olcson és jól vásárolhatunk

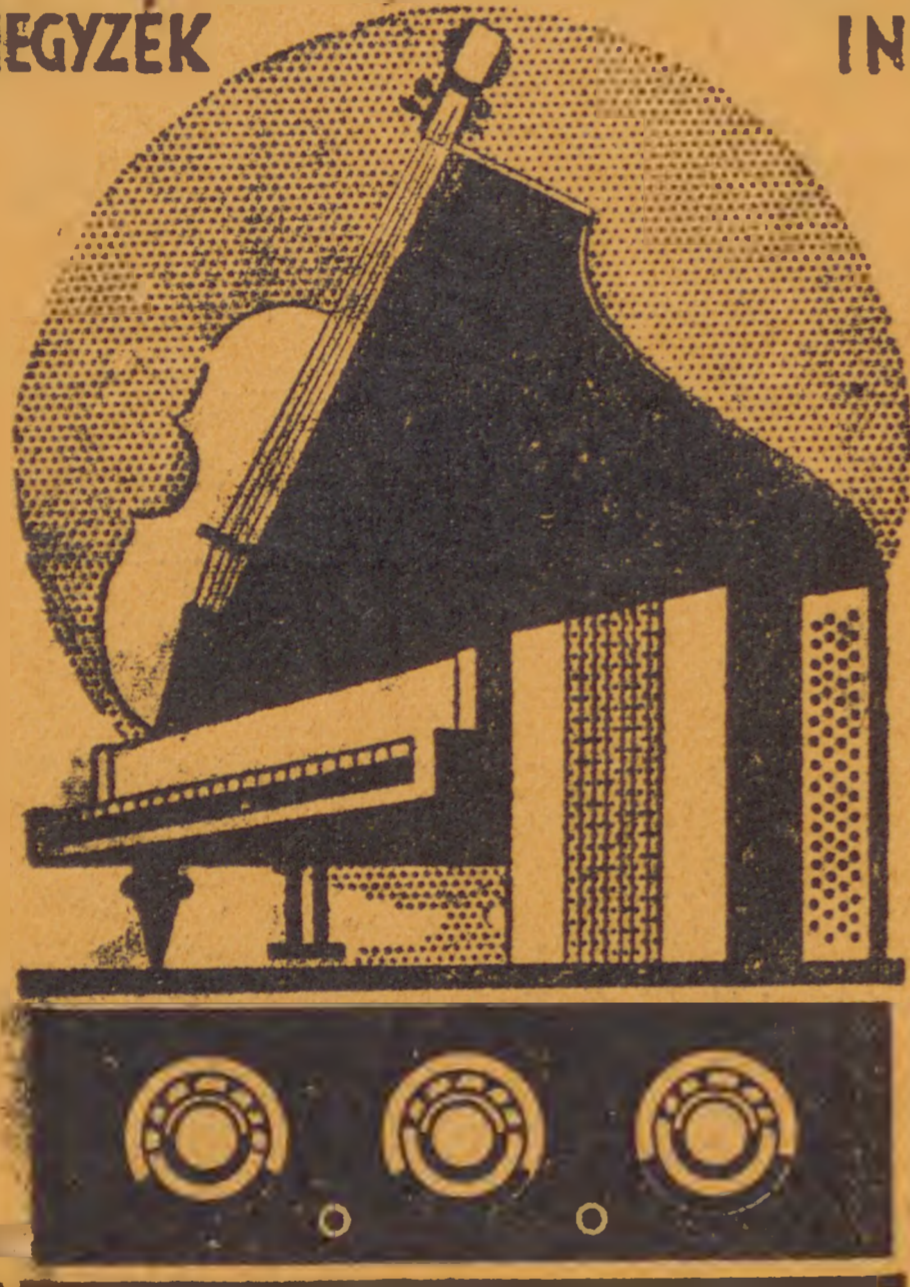
**KLEIN
ANTAL**

UJ ÁRUHÁZÁBAN

KIRÁLY UCCA 49.

Csányi u. sarok. Szemben a Nagymező uccával

HANGSZER-ZONGORA-RADIO-GRAMOFON
ÁRJEJYZÉK **INGYEN**

Sternberg

HANGSZERGYÁR-BUDAPEST VII. RÁKÓCZI U. 60

GROSZ LIPÓT

uriszabó termei

BUDAPEST

VI., Vilmos császár-út 17. sz.

Telefon: Automata 10-7-73

Raktáron csakis elsőrendű angol szöveteket tart * Szabása a divatnak teljesen megfelelő * Kiállítása elsőrendű, a legkényesebb ízlést is kielégíti * Árai rendkívül mérsékelték Fazonmunkát készséggel vállal

Egy próbarendelés meggyőzi arról, hogy kevés pénzért rendkívül jól kap

**«MODERN SZINES
ÉS FEHÉR BUTOROK»**

(konyha, előszoba és leányszoba berendezések)

nagy választékban, kedvező fizetési feltételekkel rendelés szerint is

WERBNER asztalosmesternél

VIII., Bérkocsis-utca 31 és VIII., Baross-utca 9

ALAPITTATOTT 1906 * TELEFON 45-0-86

Jó munkáért ezüstéremmel kitüntetve

Ami a szülőket legjobban érdekli

**Leány- és fiúruha,
Leány- és fiúkabát**

LITZMANN IRMA

Budapest, VI. ker.,
Király-utca 18. sz.

**KOLLER MŰSZAKI IRODA,
CSILLÁR ÉS FÉMÁRU-GYÁR**

VILLAMOS ÉS GÁZBERENDEZÉSEK,
VILLAMOS-MOTOROK ÉS SZELLŐZŐK
VÉTEL, ELADÁS ÉS CSERE

BUDAPEST,
VIII., DOBOZI-UTCA 15. SZÁM. TELEFON: 31-3-37

SIREMLÉKEK

bel- és külföldi márványokból
legolcsóbb áron

EICHBAUM MÓR KÖFARAGÓMESTER

SIRKŐRAKTÁRA

Telefon: Aut. 246-74
Tervrajzok díjtalanul

V., Pozsonyi-út 1-3

**Edmond Fleg (Paris):
Miért vagyok zsidó?**

A modern zsidó problémájának újszerű megvilágítása. A felelet, melyet minden zsidónak meg kell adnia a kérdésre

**Mult és Jövő kiadása
Gondos Sándor bizománya
Ára 2 pengő**

Tepper (Jerusalem): Gvereth Itamar ben Avi, Lea Abu-Sdir

A Mult és Jövő 1933 júniusi műmelléklete

A Syk által illusztrált okirat egyik jiddisre fordított oldala
Eine auf Jiddis übersetzte Seite der Urkunde

Zsidók a tatárok elleni védekező harcban
Die Juden im Abwehrkampfe gegen die Tatareninvasion

Spanyolországból származó zsidó pénzverők 1100 körül
Aus Spanien stammende jüdische Münzenprägler

Danzigi zsidó révészek
Die jüdischen Reeder von Danzig

Arthur Syk (Paris): Az 1264. évi lengyel zsidó törvény

MULT ÉS JÖVŐ

* ZSIDÓ MŰVÉSZETI, IRODALMI, TÁRSADALMI ÉS KRITIKAI HAVI FOLYÓIRAT *
SZERKESZTI: DR. PATAI JÓZSEF * XXIII. ÉVFOLYAM, 1933. JUNIUS

PATAI JÓZSEF: BERLINBŐL TEL-AVIVIG

Tel-Aviv, 1933. június.

Jeruzsálemben és Tel-Avivban, Judeában és Galileában egyre sűrűbben cseng a fülekbe a német szó, Lessing és Mendelssohn, Goethe és Heine nyelve, amelyen most egy új germán nemzedék másképp beszél. Nem először viszik most a Biblia gyermekei messzi határokba Germánia nyelvét. Évszázadokon át kereszties hadjáratok, szörnyű vádak és rágalmak elől menekülve magukkal vitték üldözőik szokincseit — legtöbbször ez volt az egyedüli szerzett vagyon, amit elvihettek — és ragaszkodtak hozzá csodálatos hűséggel és kitartással. Így lettek mindenkinek dacára a hazájukban rettenetesen megsanyargatott német zsidók a német kultúra hírvivői és terjesztői a legtávolabbi országokban. És a történelem fájdalmas ismétlődései folyamán ma megint bolyonganak, bolyonganak a német zsidó hajók a világ minden vizein. Nem várnak rájuk sehol mosolygó kikötők. Itt-ott felcsendül egy-egy barátságos köszöntő szó, de csakhamar az is elhallgat. Az emberiség lelkiismerete csendesen szendereg. Meg is szokta már a jankijáltásokat, milliók vergődését, népek pusztulását. És az értelmetlen világ-káosszal szemben süket közömbösséggel vértette fel magát. Csak egy part van, ahol meleg testvéri kezek nyúlnak az érkező menekültek hajói felé: Itt az ősök földjén, Haifa és Jaffa között.

Egy jeruzsálemi szobrász nő gyönyörű szimbolummá véste ezt az igazságot. Tel-Mondban, a Lord Melchett óriási narancsos parcelláinak legmagasabb pontján áll a hatalmas szobor. A tenger felé néző alak fölemelt kézzel int a messzeségbe. Mintha mondaná: Salóm, testvérek! Itt nincs félelem a versenytől. Itt örömmel köszöntjük jöttötöket. Itt még építő kezekre van szükség, hogy még védettebbnek, még erősebbnek érezzük azt, amit eddig építettünk.

És a német zsidók kiszállnak a hajókból a palesztinai partra és látják a pompás utakat, amiket zsidó testvéreik törtek, egyengettek számukra, látják a narancsillatos zsidó kolóniákat, amiket verejtékes zsidó kezek varázsoltak elő sivatagos talajból, látják Tel-Avivot, a csodálatos várost, melyet „tetőtől talpig” zsidó energia emelt Izrael szétszórt fiainak menedékhelyévé. És sokakban megszólal az Európa hamis

melódiával elaltatott zsidó lelkiismeret: Ha idejekorán, bőség idején segítettünk volna mindannyian építeni, földet szerezni és beültetni, milyen áldás volna most, amikor bolyongó zsidóknak olyan drága kincs minden talpalatnyi hely.

Járnak-kelnek ámulva-bámulva német zsidó testvéreink Tel-Aviv uccáin és terein. Csodálkozva nézik a héber cégtáblákat, miket legtöbbször közülük már elolvasni sem tudnak. Minek is tanultak volna héberül ők, akik a germán kultúra szerencsés örököseinek tartották magukat? És apróbb csoportokba verődve betűzgetik a héber uccaneveket, a héberbetűs plakátokat és kirakati hirdetményeket. És valami megmozdul a szívükben, amely itt a Szentföldön feltárul minden zsidó tartalom előtt. És másnap már héber társalgó-füzetekből beszédgyakorlatokat betűzve ülnek a Sedé Roth Rothschild pálmafasorai alatt. Szébb volt-e Berlinben az „Unter den Linden?”. Régi, fájdalmas emlékek szövődnek az új világ varázslatába. Amott egy világhírű professzor mereng a kőpadon. Nem bántották, csak köriratot kapott: jelentse be, árja származású-e, hogy igénybevehetik-e szolgálatait? Mit tudta ő addig, milyen származású? Új számadás korszaka szakadt a beteg világra. És most itt ül a zsidó városban és fülébe zeng őseinek sokezeréves nyelve, judeai próféták, látnokok szava. És magára eszmél: Ha előre sejtettük volna!...

És egy másik padon egy telavivi „őslakó” amerikai formátumú héber napilapot olvas. Elkapom a főcímeiket: „Öt Nobel-díjas német tudós ajánlkozik a jeruzsálemi egyetemre.” „A palesztinai kormány újabb ezer bevándorlási engedélye német zsidók számára.” Mégis csak csodálatos. Íme, a kis Palesztina, amelynek még alig van annyi zsidó lakója, mint Budapestnek, máris jelentős segítséget nyújthat zsidóüldözések idején. És mit nyújthatott volna, ha nem hangzott volna el sok intő szó mint kiáltás a pusztában!

Német zsidók járnak-kelnek a telavivi Herzl-uccán tágranyitott szemekkel. „Tudós” vezetőjük magyarázza nekik, mit jelent a legújabban kifüggesztett héber hirdetmény: Dizengoff polgármester felhívja a város lakóit, „minthogy nincs elég hely a szállodákban az érkezők számára, mindenki, akinek ren-

delkezésre bocsátható szobája van, értesítse a várost és ajánlja fel olcsón, hogy a számüzetésből jövő testvéreink érezzék, hogy testvéreikhez jöttek". És az új plakát mellett ott a falon maradt régebbi hirdetemény arról, hogy Purim előestéjén a nagy templom előtti téren fáklyafény mellett, a szabadban fogják felolvasni a Megillát, a templomtérhez közel levő uccákat pedig ezalatt a rendőrség elzárja a forgalom elől. Mintha álom volna. Elzárják az uccát, de nem zsidót hajszólo „razzia“ végett; héber rendőrök szállják meg a környéket, hogy az óriási arányúvá nőtt forgalom meg ne zavarja a fáklyafény mellett folyó Megilla-olvasást, Hámán bukásának és a zsidók szabadulásának héber előadását!

Az alig húszéves Tel-Aviv, amely ma 75.000 lelket számlál és mire e sorok megjelennek, talán már újabb néhány ezer lélekkel növekedett, — már sok

Bronislaw Mansperl, az I. gyalogezred alhadnagya elesett 1915-ben a támadó oroszokkal szemben

Bronislaw Mansperl, Unterleutnant des I. Infanterieregiments fiel für Polen im Jahre 1915

csodát látott. Mint „város és anya Izraelben“ fogadta a Szétszórtságból hazatérő gyermekeit a föld minden tájáról. Most „Galuth Germánia“ van soron. Most jönnek Berlinből és Breslauból, Leipzighból és Frankfurthból, a régi zsidó centrumokból, amelyeknek felülésétől már senki se tartott többé. Németország elkényeztetett zsidói a legkeményebb fizikai munkák vállalására jelentkeznek. Majd gyökeret vernek az országban ők is és gyermekeik gyarapítani és erősíteni fogják azt a szabad nemzedéket, amely itt új centrumot teremt a világ zsidósága számára. Most már nemcsak szellemi centrumot, hanem anyagit is. Az álom valóság lett. Csak segítse az egyetemes zsidóság az építés szent munkáját. Ez most már nem pártkérdés, nem világnézet-kérdés. Az egész világ zsidóságának kell felelnie önmagáért és építenie — önmagának.

Sebesi Ernő: A költő számadása

Dr Patai Józsefnek — szeretettel

Nem szórom kincsem! Nincsen... Amit adtam;
Pár igaz szó volt. Nyílt és zabolátlan.
Cserébe érte ellenséget kaptam
Egy sereggel. Barátot alig láttam.

Az évek nőttek s gonddal eltakarták
Mosolyom napját, (ritkán gyúlt körültem)
Emlékeim, mint lepkék olyan tarkák,
De himporukat könnyel letörültem.

Nem szórom kincsem! Nincsen... Amit nyújtok.
Kevés az. Nagyon. Kevesebb a pornál.
Szivar helyett is csak sóhajra gyújtok,
Több jogot erre tán senkise formál.

Még legjobban a hü magány becézett.
Mi volt még? Semmi! Mindről számot adtam.
Az embererdőn meghajszolt a végzet,
Hogy felhasítson, mint száz veszett vadkan.

Panaszkodjam? Vagy dicsekedjem? Mindegy!
Az élet menetrendjét sorsom útján
És becsülettel betartottam, mint egy
Bús vándor, aki szomjúzott más kútján.

Nem szórom kincsem! Nincsen... Amit lestem,
Csak ennyi volt: Egy pár meleg tekintet
S most borzongva emlékszik lelkem, testem:
Hogy engem minden senki is leintett.

S ha Isten rámszólt, hallgattam... S daloltam:
Vérző szívemből szivárgott az ének.
Kis, névtelen szigetlakója voltam
Mély, zsidó Igék zúgó tengerének.

Nem szórom kincsem! Nincsen... Amit adtam:
Pár száz szó volt. Friss, vad, zabolátlan.
Cserébe érte ellenséget kaptam
És barátot? Barátot nem is láttam!...

PAP KÁROLY: PÉNTEK ESTE

A péntek délután más volt, mint a többi. Atyám ilyenkor nem ment el hazulról. Mingyárt beült a szobájába, amint anyám mondotta: az Istentiszteletre s a szombatra készülődött. Nem volt szabad zavarni, s a hálószobából valamelyik függöny mögé bújva, figyeltem. Csak annyit láttam, hogy tovább ült az íróasztalánál, mint más napokon, több könyvet nyitott ki és csukott be, szakállát többször simogatta s gyakran járt fel-alá hosszú szobájában. Egyszerre aztán leült a dívánra; fejét, homlokát kezébe támasztotta s úgy maradt. Olyan sokáig ült így, hogy azt gondoltam: így kell készülődni a szombatra. Aztán gyanúm támadt, hogy hátha sír. Hozzálopóztam s megérintettem. Nem sírt. S ezen nagyot nevettem. Atyám elküldött magától, én azonban újra s újra visszalopóztam, s megint figyeltem őt.

Alkonyattájt eltakarította könyveit, becsukta írószerszámaikat, aztán kiment a konyhába, megnézte, hogy eloltották-e már anyámék a tüzet a tűzhelyen. Visszatérve a szobájába, lassan s óvatosan felöltötte papi ruháját. Bő, harangalakú fekete selyemreverendája volt bársonygallérral; hatszögletű, magas bársonysüvegét nagy gonddal bent a szalónban a tükör előtt illesztette a fejére. Most egyszerre sokkal magasabb lett, az arca is idegenebb.

Előbújtam rejtekhelyemről, s kértem tőle papi süvegét. Ő nem adta s én nem tehettem egyebet, legalább kissé megráncigáltam a reverendáját. Aztán beszaladtam a mi szobánkba. Testvéreim játszottak. Nem nyughattam. Újra visszalopóztam apámat bámulni. Ő most a szalónban járt fel s alá, hol az egyik, hol a másik ablakon tekintgetett ki.

Egyszerre éles csengetyűszó hallatszott. A templomszolga ezzel hívta apámat a templomba.

Ő felöltötte selyem imakendőjét, vette imakönyvét. Én az ajtóig kísértem. Vissza se tekintett. Fekete, bő reverendája, amely ide-odasuhogott, hullámzott körül, vonzott maga után. Az ajtóhoz tapadva néztem, amint lement a lépcsőn, amely már setétedett. Egész alakja oly magasan, feketén és kísértetiesen, hullámzóan haladt egyre alább, hogy összerázkódtam és siettem vissza a szobába.

Anyám már megterítette az ünnepesti asztalt. Közepére odaállította a szombati gyertyatartókat. Két ódon, súlyos, sárgás ezüstliliomot. Egyelőre nem volt szabad világosságot gyujtani s csak a két gyertya lángja világított csendesen.

Testvéreim lent a földön abbahagyták a játékot s velem együtt anyámat bámulták.

Miután meggyújtotta a gyertyákat, ünnepélyes, lassú, széles mozdulatokkal sokszor alázatosan borult a két láng elé, amelyek most mozdulataitól lassan megélnkültek. Aztán lassan egészen lehúnyta nagy szemét, s állát odafektette az asztalra a gyertyák elé, mint a kutya, aki gazdája simogatását várja. Sokáig maradt így. Az ódon ezüstliliomok visszfénye s az imádkozás egészen megváltoztatták máskor oly köny-

nyed, kacér, játékos gyermekarcát. Az áhitattól, alázattól előbb csak feltűnően komoly lett, aztán komor; szinte egészen megmerevedett, megöregedett. Éreztem, hogy most nem az én anyám, az én játékos, sugógó cinkosom. Megsértődve, dacosan bámultam átváltozását, amely titkos szorongást ébresztett bennem.

Most súlyosan felemelte a fejét. Mintha egész — máskor könnyű, karesú kis teste — elnehezedett volna. Karjait lassú ünnepélyességgel összefonta mellén, keleti módra. A lángoktól fakóvá nemesedett az arca. A vakító fehér terítő, a lángok mélabús tánca, a sietve alkonyuló szobában a mennyezeten óriásivá nőtt árnyak imbolygása, s anyám ösmeretlen arca egyre növelték szorongásomat. Most már szerettem volna elbújni valahová, de a szoba otthonos sarkai már teli voltak árnyakkal, amelyektől épúgy féltem, mint anyám arcától. Testvéreimre pislogtam. Ők most se féltek. Az se látszott rajtuk, hogy sírni szeretnének, mint én, csak nagyon mozdulatlanok voltak. Igen bámulták anyámat, s néha halkán susogtak...

Anyám megint megmozdult. Két kezével mintha simogatni akarta volna a lángokat, szeme most nagyra nyílt, s ajka hangtalanul mozogni kezdett. Aztán leült

Boris Schatz: Péntek este

az asztalhoz, imakönyvével a két gyertya elé borult s hangosan olvasni kezdte imáját.

Hangjától felengedett kissé a félelmem és testvéreim bámész mozdulatlansága. Lassan a dívánra telepedtek, szorosán egymás mellé. Én a díván másik végébe húzódtam egyedül, s így hallgattuk a különös zsidó szavakat.

Anyám arca már megint más volt, mint az imént. A zsidó szavaktól nemcsak az arca: a hangja is megváltozott. Mindkettő keményebb, nyersebb lett, setétebb, sejtelmesen fenyegető, olyannyira, hogy egy-egy pillanatig azt hittem: rólam beszél, amiért oly rossz vagyok. Meghökkenve, erősen figyeltem szavaira, aztán testvéreimre sandígtattam, hogy vajjon ők is úgy tudják-e, mint én. De most sem láttam rajtuk mást, csak báméskodást. Ez kissé megnyugtatót.

Anyám szeretett hangosan imádkozni. Egyre feljebb emelte hangját, amitől a gyertyalángok furcsa, ideges táncot jártak. Két kicsiny kezét szoros ujjakkal a gyertyatartók elé fektette, mint ahogy a régi keleti szobrokon látni. Eleintén még meg-megremegtek ujjai, de ahogy folyt szájáról a sok titokzatos szó: egyre mozdulatlanabb lett. Egész testével imádkozott, megszűnt hajlékony lenni, mereven, erősen tapadt székhéhez, mintha ezzel akarta volna mutatni erősebb ragaszkodását ahhoz az Istenhez, aki hite szerint legszívesebben a zsidók nyelvét hallgatja. Hangja betöltötte a szobát, csak a bútorok tompították el, amelyek már egészen betakaróztak a setétséggel.

A szorongástól nem tudtam hová tekintsek. Egyforma gyanúval lestem anyám arcát, az árnyékokat és a táncoló lángokat. Egyre több árnyat pillantottam meg a falakon. Anyám már régebben megmagyarázta, mitől vannak az árnyak, de én azért szívem mélyén nem szüntem meg gyanakodni rájuk, s most is igyekeztem lehetőleg valamennyit egyszerre szemmel tartani. Volt köztük néhány, amely különös formája, a többinél rejtélyesebb mozgása miatt egész kétségbe ejtett. Gyűlölettel néztem rájuk, miért mozognak, mikor amúgy is éppen elég a félnivalóm anyám s az alkonyat miatt!... S testvéreim közelléte sem tudott lecsillapítani. Ők az árnyakat se bánták. S most még hirtelen lélekharang is kondult kintről, a szomszédos dominikánusoknál. Ilyenkor, ha nem szégyeltem volna: szívesen közelebb húzódtam volna testvéreimhez, de ők szorosán tapadtak egymáshoz. Bátyám egész magához ölelte nővéremet s észre sem akartak venni engem. Anyám kísértetiesen nézett a lángokba; átváltozása csak lassan kezdett lazulni... Akkor hangja hajlékonyabb lett, arca is színtjászóbb. Nemsokára már nemcsak élte, de játszotta is az imát. Ez valamicskét könnyített érzéseimen s most már szerettem volna valami életjelt adni magamról.

Nehogy azonban eláruljam magamat, a nyögés és sírás, meg vinnyogás helyett, amely kikívánkozott belőlem: inkább csúfolódó, halk kacagást hallattam, többször egymásután. Testvéreim haragosan néztek rám.

Anyám anélkül, hogy megváltoztatta volna arcát

s imáját: csak a fejét ingatta. Egy időre ez is elég volt. Akárhogy, mégiscsak éreztem összetartozásunkat s ez türelmessé tett az árnyékok, a lángok, s anyám távoli foglalatossága iránt.

Anyám nemsokára kezdte visszanyerni arca mindennapi légységét, gyerekeségét. Egyre többször nyitogatta fel mély, árnyékos nagy szemhéját, s aranyosbarna szeme néha már vidáman villogott felénk. Eladdig feszes ujjai meg-megmozdultak, játszadozni kezdtek a gyertyatartók tövében a terítő csipkékjével. Most már zsidó szavaiban s a táncoló lángokban sem láttam annyi gyanúsat. Egyre több biztató, kacér pillantást vetett rám oldalt pillái alól, rövidesen már épp úgy ejtette a zsidó szavakat, mint ahogy beszélni szokott, kezdett ügyelni a gyertyákra, sietett az imával.

Miután végzett, megint megáldotta a gyertyákat. De most már laza, mindennapi mozdulatokkal. Becsukta, megcsókolta az imakönyvet, aztán hozzánk sietett. Egymásután feltett minket az asztal tetejére, úgyhogy lábainkat lelogathattuk egymás mellett. Összeszekulcsolt kezében összefogta mindhármunk kezét, elmondta zsidóul az áldást a szombatra, mi pedig ismételtük utána. Bátyám három szót is utána tudott mondani, én eggyel is izgatottan viaskodtam. Meghökkenve, csalódottan néztem anyámra. Ő azonban mintha észre sem vette volna ezt, csak összecsókolta mindhármunkat, leemelt az asztalról. Aztán a gyertyák elé odarakta az ünnepi mákoskalácsot s letakarta a kendővel, amelyre zsidóul ő hímezte az áldást a kenyérre.

Atyám a péntek esti vacsorához rendszerint vendégeket hozott magával a templomból. Ezek másképp voltak öltözve, mint ő. Talpig feketében jöttek, lebernyeges köpenyekben, nagy bozótos szakálluk volt, s ahogy megsimogattak: maró szagukat éreztem. Irítózva húzódtam el bozontos öregségüktől. Idegen, gyors nyelven beszéltek, heves mozdulatokkal, s atyám valamivel lassabban válaszolt nekik. Mint mindig, ha idegen jött a házhoz: mingyárt egészen magamba húzódtam. Leültem a kis padunkba, s szavamot se lehetett többé hallani. A felterített asztalon még mindig csak a két ünnepi gyertya égett, más világosság nem volt, s nekem úgy tűnt, mintha a vendégek még több árnyéket, setétséget hoztak volna magukkal.

Ahogy leültek az asztal körül s csönd lett: figyeltem, amint árnyékaik összeölelkeztek fent a mennyezeten. Sápadtabbak voltak mint atyám, s komolyságuk, mozdulatlanságuk, súlyos hajzatuk, szakálluk egy pillanatra sem hagyták nyugodni szememet.

Mikor atyám is helyére került: valamennyien lassan felálltak, összeszekulcsolták kezüket. A papi sapka mindegyiknek ott feketélt tarkója közepén. Atyám a szokottnál is ünnepélyesebben emelte magasra a hort a pohárban, s ahogy az áldást elmondta a szőlőtőke gyümölcsére, a vendégek egyszerre ismételték, gyorsan, mintha egymás szájából akarták volna kikapni a szavakat. Atyám a kalácsot is lassabban törte meg, mint máskor. Udvarias ünnepélyességgel kéztől kézbe osztogatta szét a kalács darabjait. A vendégek

szájukhoz emelték a kalácsdarabkákat, megszagolták s megcsókolták, mielőtt megették volna.

Lidi helyett most az anyám hozta be az ételt. Ahogy letette a halastálat az asztal közepére: felsongtak valamennyien a vendégek. Felkérték anyámat, hogy ő ossza szét az első falatokat. Anyám, csak most láttam, a vendégek tiszteletére setétszínű ruhát vett magára, amely teljesen befedte nyakát, karját egész csuklójáig eltakarta. Aztán a haját is bekötötte, keleti módon, setétszínű selyemkendővel. Egyetlen kis hajszála sem látszott a sűrű, aranybarna fonatokból, amelyek máskor súlyosan tornyosodtak homloka körül. Zavartan, pirosan osztogatta az ételt. S ahogy körülkötött gyermeki orcával oda-odahajolt a bozontos öregekhez: azok fürkészve nézték, ő pedig mind-egyiknek mondott egy-egy zsidó szót s mosolygott...

Mireánk a legvégén került a sor. Ámde úgyis megéltünk a háméskodásból. A vendégek keveset s lassan ettek, s többet beszélgettek. Azt hittem: a hideg halról beszélnek, ami a tányérjukon volt. De aztán egyre gyakrabban mutogattak a falon át a távolba, s a mennyezet felé. Azt hittem: az árnyékokról beszélgetnek, amelyek engem is annyiszor nyugtalanítottak. Szemük erősen játszott, mellüket, szakállukat verdesték. Atyám panaszos hangon csitította őket. Anyám pedig egészen összehúzódott a székén.

A hal után gyümölcsöt ettünk. Aztán anyám körülhordta a mosdótálat. Vendégeink sűrű mormogással, egymásután belémártogatták ujjukat, megtörülköztek s állva maradtak.

Atyám most megköszönte az ételt a zsidók Istenének, aztán hosszú imába kezdtek. Anyám ügyefogyottan állott köztük. De láttam rajta, hogy néha játékosan körül-körülkacsint a bozontos öregeken, aztán ránk vetett egy-egy bizalmas pillantást.

A vendégek imája megsűrűsödött a szobában. S lassan-lassan himbálózni kezdtek. Ahogy sokáig néztem őket: velem is himbálózni kezdett a szoba. Elindult s ringott. Mint valami vizen, úgy éreztem magam. Ez eleintén igen jó volt. Csak később kezdtem szorongani, mert egyre jobban keringült velem a szoba. Meg kellett fogóznom a padba.

Még mindig csak zsongtak. Ámde aztán egy-egy szó, mintha hirtelenül belülről megsebezte volna egyiket-másikat: fájdalmasan fel-felkiáltottak. Fejüket hátrahajtották, körbefacsarták, aztán annál mélyebben, hevesebben borultak előre. Most már igen nagy aggodalommal lestem anyámat. Ő integetett: hogy nincs semmi baj s szájára tapasztotta ujját. S kacéran, játékosan bökdösött ujjával körbe-körbe, hogy csak figyeljek. S maradjak nyugton.

Az ima végeztével vendégeink atyámmal együtt bementek a szalónba tanulni, vitázni szent könyveink felett. Mi a nyitott hálószoba pamlagáról leselkedtünk utánuk. Odabent az asztalon már égett a hétkarú ódon ezüst gyertyatartó. Atyám becipelte régi, nagy zsidó könyveit, s szétszította a vendégek közt. Az asztalnak csak a felét láthattam. Valamennyien, akik körülültek, sokáig forgatták a nagy sárga lapokat,

melyek eszeveszettül megtáncoltatták a gyertyák lángjait. Aztán ráborultak, rákönyököltek könyveikre, s hallgattak.

Aztán az egyik felvetette a fejét, mintha kérdezett volna valamit, amire valamennyien mintha megdöbentek volna. Egyikük talán meg akarta magyarázni ijedelmüket, mert lassú beszéddel fordult társaihoz, ezek azonban jobbról-balról egyszerre ijestően rátámadtak. Heves, gyors szavaiktól az, aki imént beszélni kezdett, mingyárt magába húzódott s elhallgatott... Társai is.

Jóideig némán csak pislogtak maguk elé, csak vájkáltak szakállukban s ölelték könyveiket.

Majd az egyik újra beszélni kezdett. Élesen tagolta a beszédet, hosszú, finom, mozgékony ujjaival mintha el akarta volna fogdosni szavait, miközben gyanakvón nézett köröskörül.

Most egyik-másik arca diadalmasan fellobogott. Hirtelen ketten felálltak, s gyors szavakkal egymásra meredtek, az asztalon keresztülhajolva. A többiek magukba mélyedve figyelték őket. Arcuk egészen besüppedt a szakállukba, néhányan gyorsan lapozgatni kezdtek, ketten-hárman összehajoltak egy-egy könyv felett, mintha erősen vizsgáltak volna valamit, szakálluk szinte összevegyült.

Atyám szót sem szólt. Csak ült, ölelte könyvét, nézelődött, s a gyertya lángjaiba bámult.

Fáradtan a sok izgalomtól lestem őket. Anyám s testvéreim melegtől, akik körülvettek, lassan elálmosodtam...

Ervin Singer (Berlin): A Tóra

CH. N. BIALIK: AZ ÖREGSÉG ÁTKA

Hárman álltunk estefelé a villamoskocsi külső perronján: egy hosszú, vézna öreg zsidó az egyik oldalon, én — vele szemben és közöttünk egy fiatal, csinos önkéntes, akinek minden mozdulata elárulta az újoncot.

Kezdetben nem is figyeltem az öreget. Szemben állt velem, botjára támaszkodva meghúzódott az árnyékban, ahová nem ért a külső lámpa halvány fénye. A közöttünk levő önkéntes is eltakarta előlem s az arcából nem láttam egyebet, csak egy fehér hajcsomót, amely ide-oda libbent a villamos zökkenésével. De egy hirtelen pillanatban, mikor véletlenül feléje fordítottam a szememet — az öreg sietve meghajtott a fejét és köszöntött. Ekkor felismertem. Hiszen ez az az öreg, akivel naponta többször találkozom az utcán és mindig előre köszön nekem.

Mióta köszönget már és miért jár nekem ez a tisztelet? — Erre igazán nem tudok feleletet adni. Bizonyára valahol találkoztunk egyszer, de hol? Mikor? Azt hiszem, hogy még sohasem elegyedtem vele beszédbe. Nem is tudom, hogy kicsoda és mi a foglalkozása. Gyakran látom az utcán, amint bottal a kezében álldogál, vagy lassan, kényelmesen lépeget, mintha sétálna, nézi a plakátokat és a kirakatokat bámulja. A ruhája kopott, de tiszta, a cipője foltozott, de fényesre van takarítva. Látszik, hogy reggelként szorgalmasan tisztítja a takarítónő, hogy eltüntesse az öreg ruházatáról az előző napi foltokat, de nem mindig sikerül neki és az öreg más eszközökkel is kénytelen elleplezni rendetlenségét. Ha észreveszi, hogy nagyon figyelik, hamar a rikitó foltra teszi a kezét, hogy eltakarja... Sokszor egy könyv, vagy egy csomag van a hóna alatt, de olyankor sem siet, hanem szokása szerint sétál és mikor elhaladunk egymás mellett, illedelmesen biccent a fejével, szomorúan ráammeresztli a szemét, amelyből valami rejtett bánat sugárzik és szó nélkül tovább megy. Bizonyára — gondoltam már sokszor — ő is egyike azon szerencsétleneknek, akik állandó elfoglaltság hiányában egész nap, a reggeli ébredéstől az esti lefekvésig úgy bolyonganak a világűrben, mint egy kis felhőfoszlány a végtelen égbolton, bolyonganak és nem találnak sehol egy biztos helyet. Ezek az emberek megelégednek azzal, ha egy egész hosszú, unalmas napon át nem vesz senki tudomást a létezésükről. Másrészt pedig — a legnagyobb örömet okozza nekik, ha valaki egy pillanatra rájukfüggesztli a szemét és észreveszi őket. A legszerencsétlenebbek közöttük azok, akik könyörületből, vagy valami baráti ajánlás révén bejuthatnak néha egy gazdag családhoz, ahol többszöri halasztgatás után, csekély „fizetéssel“ valami jelentéktelen, látszólagos munkakört kapnak. Tudják a szerencsétlenek, hogy a nekik juttatott munka — például a házikönyvtár rendezése tizedszer, családi levelek másolása, cigaretták töltése, a barmicva gimnazista „héber“ tanítása — nem nagyon szükséges valami és ők nem is alkalmasak rá, ezért nem is mernek előre beszélni a fizetés összegéről. Mikor a szobába lépnek,

lopódzva lépnek be, mintha valami bűnt akarnának elkövetni és mindig — az oldal-lépcsőn, a hátsó bejáraton mennek. Mikor a „fizetést“ kézhez kapják — lesütik a szemüket, az arcukat pír önti el, zavarba jönnek és alig hallható köszönéssel menekülnek, úgy-hogy nem is tudják, merre jutottak ki és hogyan kerültek olyan messzire attól a háztól. Ezek az emberek, akik szerényeknek és alázatosoknak tűnnek, nagyon gyakran érzékeny lelkűek és sokan közülük kimondottan ingerlékenyek és beképzettek. Tehetetlenségük tudata nyomja a lelküket nappal és zavarja az éjjeli nyugalmukat. És nem is a nyomorúságuk lényege, hanem inkább a külső forma, a szégyen bántja őket. Minden zsírfolt a ruhán — egy rejtett sebet takar s a rendetlenségnek minden látható jele úgy égeti őket, mint a tűz az élő testet. Aki valóban könyörületes akar lenni velük szemben és nem akarja növelni a fájdalmukat, csak akkor és annyi ideig nézzen rájuk, amennyit a kötelesség előír.

Így tettem én is mindig az öreggel és így cselekedtem most is a villamoson. Miután visszaköszöntem neki, rögtön az ablak felé fordítottam a fejemet és nem törődtem vele tovább. Ekkor felszállt két új utas, egy katonatiszt és a felesége s a fiatal önkéntes kihúzta magát és ügyesen, a szabályzatra pontosan vigyázva szalutált a tisztnek. Az öregről közben egészen megfeledkeztem.

Alig telt el néhány perc s a fiatal önkéntes hirtelen, bocsánatkérő meghajlással az öreghez fordult, kezével, melyen finom bórkesztyű volt, mentegetődző mozdulatot tett és lágy hangon mondta:

„Oh, bocsásson meg, uram.“

A túlzott illedelmességből, — de a vadonatúj, élesre vasalt egyenruhából is — mingyárt látni lehetett, hogy az önkéntes csak most került a hadsereghez. Talán csak tegnap bújt először az egyenruhába és még úgy ügyel az illemszabályokra, mint a barmicva gyermek a tefilinre a második napon. Szinte örült az alkalmon, hogy haptákba vághatta magát a tiszt előtt és teljesíthette a szabályzat előírását. A bocsánatkérés okát nem tudtam. Bizonyára véletlenül meglökte az öreget, vagy a lábára lépett. De az öreg, úgy látszik, nem tudott semmiről, nagyon elcsodálkozott az önkéntes mozdulatán, előrehajtott a fejét s a füleit és félelemmel vegyes tisztelettel kérdezte:

„Mi? Mit mond az úr?“

„Mély alázattal bocsánatot kérek Öntől, uram“ — ismételte az önkéntes fokozott illedelmességgel.

„Mi? mi?“ — kérdezte az öreg álmélkodva, mint aki se nem érti, se nem hiszi a mondottakat és közelebb hajtott a fejét szőrös fülével, szinte az önkéntes szájához vitte.

A fiatal önkéntes ezúttal sem lépett ki az illem határából, csak kissé magasabbra emelte a hangját és mikor harmadszor mondta el a bocsánatkérést, minden szót külön hangsúlyozott.

„Nagyon, nagyon kérem...”

Az öreg csak most fogta fel a dolgot és sietve félrekapta a fejét, mintha megijedt volna. A ragyogó, elegáns katona bocsánatot kért tőle! De ez nem is elég, hanem ő, az öreg háromszor megismételtette vele a bocsánatkérést. Az öreg zavartan nézett jobbra-balra és midőn a tekintete találkozott a tiszt éles tekintetével, kétszeresen zavarba jött, mint akit rajta-csíptek valami nagy gonosztetten. A száján kicsúszott egy érthetetlen „p!” és egy különös hármasszómozdulatot tett: megrángatta a vállát, kinyújtotta a kezét és elferdítette a száját. Ez a mozdulat olyan furcsa volt, hogy nem lehetett megérteni, mit jelent: csodálkozást, mentegetődzést, alázatosságot, vagy lenézést akar-e vele kifejezni. És lehetséges, hogy mindezt magában foglalta a négy szemtanu — a tiszt, a felesége, az önkéntes és én — kiválaszthatta magának azt az értelmet, ami jólesett.

A legkülönösebb az volt, hogy az önkéntes bocsánatkérése után az öreg nem tudott nyugodtan a helyén állni. Minden mozdulatra összereszt. Úgy tűnt neki, hogy mindenki őt vizsgálja, csak most látta tisztán a sok hibát öltözetén és viselkedésében és tehetetlen volt. Az a sok szennyfolt a ruháján és a cipőjén, melyeket mindig igyekezett eltüntetni, most mintha egybeolvadtak volna, hogy világgá kiáltsák nagy szegénységét és nyomorúságát. Minden bántalma és gyötrődése, a nagyok és kicsinyek egyaránt, amelyek a foltok alatt rejtőztek, most egyszerre kinyitották a szájukat és keserűen kiáltozni kezdtek: Hát valóban olyan nagy csoda az, ha egy fiatal katona bocsánatot kér tőle? Hát nem érdemel ő is meg néha egy kis tiszteletet? Vajjon nincsen semmi reménye, hogy egyszer ő is teljes embernek érezze magát, aki-ről nem virítanak a foltok?...

Az öreg szeméi ide-oda röpdöstek, mély fájdalom áradt a tekintetéből és egészben olyan volt, mint aki megzavarodott. A kezét reszketve egyik helyről a másikra tette a kopott ruhán. Látszott rajta, hogy most minden pecsét az eleven húsába hasít és úgy tapogatta, mint az ótvaros a sebeket.

És mivel most, ebben a pillanatban és ezek között az emberek között emberi méltóságában akart mutatkozni, hirtelen felugrott és igazgatni kezdte magát, amennyire a hely és az idő megengedte. Elővette minden eddigi módszerét. Kiegyenesítette az alakját, lesimította a szakállát, helyére igazította fején a kalapot, gyorsan begombolta kabátjának egy gombját és egy félgombját, miáltal egy rikító pecsétet takart el a nadrágon, aztán keresztbefonta a lábait és eltüntetett egyszerre két nagy foltot. Ezeket az összes munkálatokat gyorsan, szinte egy csapásra végezte s ő azt hitte, hogy észrevétlenül is. Addig nem nyugodott meg, amíg hirtelen kihúzott a zsebéből egy nem egészen tiszta zsebkendőt és nagy zajjal belefújta az orrát, ami hátrább riasztotta a mellette állókat, közöttük az illedelmes és kényes önkéntest is.

Szegény szerencsétlen! Rövid percek alatt jóvá akarta tenni, amit olyan sok év rontott rajta!

Palágyi Lajos: Izsák és Rebeka

*Kanaáni lányok csábítanak téged,
Szépek ők, ifjú vért vágyra forralók,
De te ne kövesd a hiú szépséget,
De te ne kövessed a kéjt, a mohót.*

*Kanaáni lányok teljesítik vágyad,
Szemérmük a leplet könnyen veti le,
Minden virágos rét nászra vet új ágyat,
Minden csillagos éj násznak éjjele.*

*De mit ér szerelmük, csókra gerjedelmük?
Másnak adják ők azt minden éjjelen,
Pogány az ő vérük, pogány az ő lelkük,
Nincsen abban hűség, istenfélelem.*

*Kanaáni asszony ne szítsa a vágyad,
Ábrahám sátrába ne vezesd soha,
Ne szennyezd be véle a szülei ágyat,
Saráé, anyádé volt e nyoszolya.*

*Küldd el öreg szolgád Lábán országába,
Adj mellé tevéket, kincset gazdagon,
Ott virul a szüzek legszűzibb virága,
Hűséges Rebeka, a szép hajadon.*

*És majd sorra jönnek vizet meregetve
A pusztai kúthoz a deli szüzek
S öreg szolgád szomjtól szinte elepedve
Lankadtan kér tőlük egy ital vizet.*

*Csak egy lesz, Rebeka, aki meghallgatja,
Fáradt bár, a kútból újra mereget,
Szomjazó tevéit sorra megitatja,
S hoz neki gyümölcsöt és lágy kenyeret.*

*Atyját is rábírja, hogy vendégül hívja,
Vezeti házukba, tartson pihenőt,
Lánykérő szándékon pirulásra bírja,
De sátrához bizón, hűn követi őt.*

*E lány legyen társad bánatban, vígságban,
Gyermekeid anyja ez, csak ez legyen. —
S el fog sokasodni magod a világban,
Mint fűszál a réten, csillag az egen.*

*S törzsedből születnek királyok, vezérek,
Bölcsek és próféták, szentek serege,
S kötök magzatiddal örök szövetséget,
Én urad, istened, atyád istene.*

*) Az elhunyt költő „Bibliai emlékek” című kötetéből.

AZ 1264. ÉVI LENGYEL ZSIDÓ TÖRVÉNY

ARTHUR SZYK ILLUSZTRÁCIÓIVAL

Csaknem hét évszázad mult el azóta, hogy egy lengyel nagyherceg, Borislaw, meg akarta oldani a zsidókérdést. Borislaw, kinek a történelem a jámbor jelzőt adta, valóban nevéhez méltóan és nagy akarat-tal kívánt segíteni a zsidókon. Ezért kiadta 1264-ben a zsidókról szóló rendeletét. Korábban egyedülálló megértéssel ecseteli a zsidó foglalkozásokat, a zsidó vallást, a zsidó reményeket és állampolgári helyzetüket — és ecseteli mindezt azzal a szándékkal, hogy enyhítse a zsidó nyomort.

Amióta csak megjelent ez a rendelet, az összes lengyel uralkodók megesküdték rá, hogy betartják a benne foglaltakat. És ha csak kevesen is tartották be közülük esküjüket, mégis értékes, szép és emberi dokumentum marad ez az okirat.

Már régen kellett volna illusztrálni, de talán jó is, hogy még senki sem fogott bele, és így Arthur Szyknek jutott ez a feladat. Mert talán más egyáltalán nem tudta volna megoldani, de semmi esetre sem olyan kitűnően, mint ahogy ezt ez a geniális zsidó művész tette. Arthur Szyk, kinek művészetével a Mult és Jövő már többször foglalkozott, olyan magaslatra emeli itt ideálját, a renaissance miniatűr művészetét, hogy szinte mintaképét múlja fölül.

A színek és formák csodálatos összhangja, az ala-

kok elevensége jellemzi képeit. Az eredeti okmány még újabbakkal is kiegészítve került most kiadásra, lengyel és francia szöveggel. Az illusztrációk érdekes képekben mutatják be az akkori lengyel zsidóság életét. Az egyikben zsidó hajósokat mutat be, akik saját hajóikon viszik az árut országból országba, a másikon zsidó parasztfiúkat látunk, földműves zsidók gyermekeit, a harmadikon zsidó tudóst, mintegy szimbolusmául annak a mondatnak, melyet Borislaw hangoztatott: „a zsidó hajósokat, a zsidó parasztokat és a zsidó tudósokat én, Borislaw védeni fogom seregemen”. Az egyik kép ezt a védelmet illusztrálja, míg több illusztráció annak állít emléket, miként vettek részt a hálás zsidók Lengyelország szabadságharcában. Megkapó a jelenet, amikor Nagy Kázmér esküvel fogadja a zsidó törvény megtartását a Tórával és talliszban megjelenő zsidó küldöttség előtt.

Mintha valamely középkori szerzetes alázatos lelke kelt volna életre Arthur Szykben, a zsidó művészen. Csodálatos szeretettel és türelemmel mélyed el minden kis részletbe, művészi gondossággal tanulmányozza régi korok szokásait, ruházatát, minden arc, minden alak élettel teljesen alakul ki keze alatt. Csakis így lehetséges hogy miniatűrjei jelentőségben és hatásban megnövekedve, önálló képekként is teljes érdeklődést keltenek.

A zsidó törvény egy szakasza: ha férfi vagy asszony elcsábít egy zsidó gyermeket, akarjunk, hogy mint tolvaj elítéltesék. — Ein Absatz aus dem Juden-Statut: Sollte ein Mann oder eine Frau ein jüdisches Kind verführen, so ist es unser Wille, dass er als Dieb verurteilt werde

Somlyó Zoltán: Tajgétoz...

Én kénytelen vagyok a földön járni!
Itt csetlek-botlok. Uccahosszat
mutogatom magam, mint a bohóc.
Anyám is itt járt, ki tehet róla:
hát én is itt járok a földön...
Barmok húzával táplálkozom
s mint ti, én is lisztből kevert
kenyeret eszem.

Én is szövettel takarom el a testem
hajlásait s mint ti: a szívemet.
Amely megdobban s forró vért ereszt
mindennap hétszerhét sugárban...

Mikor fájdalmam tajgétoz-hegyére
néha sírva és nyögve fölmegegyek,
hogy onnan a mélybe dobáljam
gyenge érzés-gyermekeimet:

ó, be siralmas zokogás fogad!
Zokog miattam az Ég, hogy reátok
hasonlítok, ó, rátok emberek!

És sír a föld, hogy égmezőkre vágyó
lábamat rajta végigjártatom...

És sír anyám a szférák fátyolából,
hogy e világra adta lelkemet...

S a szél is sír, mert rokonom, mert ismer,
jól tudja ő, hogy én is szél vagyok...

S az ártatlan kis bárány, ó, be béget,
hogy felfaltam őt egy víg lakomán...

PATAI ERVIN GYÖRGY: A KÖLTŐ (BIALIK 60. SZÜLETÉSNAPIJÁRA)

A nép bölcsőjénél ott állott a költő, hogy dalaival elaltassa, felserkentse az óriás csecsemőt, a költő vezette és tanította a járni kezdő gyermeket, a költő, aki ekkor már messze megelőzte, mutatta neki az utat, amelyen elbírja jövő századok terhét. Majd az az ifjúi növekedés és erőrekapás gyors napjaiban a nép utolérte a költőt, együtt küzdötték végig az ifjúkor mámoros harcait, egyszerre értek föl a diadalmos déli tetőkre és egy tekintettel néztek végig az ősz dús gyümölcsfatermésén. De aztán meg elmaradt a költő a nép élete, a nép alkonya mögött, hogy ott görnyedjen a lebukó napban és a világ fülébe sírja rettentő gyászdalát népe és önmaga fölött.

Izraelben a legkülönbözőbb alakokat kellett felvenni a költőnek, a legkülönbözőbb hangokat kellett megütnie, hogy nagy szerepe minden *fázisának megfeleljen*. Volt játszótárs és volt küzdőtárs, az ifjúság rianója és a szerelem dalosa, Isten keresője és Isten szócsöve, királyok fenytője és papok ellenlábas, volt a pusztulás hirdetője és a végzet lázadója, romok sírásója, szenvedések lelke, volt az örök cionvágy sóhaja és a csüggedés felhőinek szétkergetője. És mindezekben az alakokban és szavakban, dallamokban és ütemekben ott rezgett mélyen a költő szívhanga, Izrael örök társának hangja.

De van mindezek felül még egy szerepe a költőnek Izraelben, talán a legjelentősebb, legsúlyosabb szerep: *a megújulás hírnökének szerepe*.

A legritkábban tapasztalható, de egyben a legfel-emelőbb, leghatalmasabb jelenség egy nép életében a megújulás. Mi, mindnyájan tanui vagyunk a zsidóság megújulásának. Csodára nyílt szemmel nézzük a hatalmas ölelkezést: a két évezred után ismét egymásratalált föld és nép ölelkezését.

Ennek a nagy megújulásnak, melynek a kezdeti is költők és írók, álmódok köréből indultak ki, a leghivatottabb hírnöke és dalosa *Bialik*. Amilyen súlyos és felemelő, végzetes és sorsszerű a megújulás jelentősége a zsidó nép életében, olyan Bialik szerepe a nép költészetében. Minden gondolata, minden betűje a nagy cél szolgálatában áll, szelleme minden megnyilvánulásában az ősz Izrael újjászülető lelke talál otthont. Ezért annyira zsidó Bialik költészete, ezért hiányzik belőle minden, ami idegen, ezért nem kísérletezett soha idegen költői formák meghonosításával, mert a megújulás minden mozzanatának százszázalékosan zsidónak kell lennie. Ezért nem fordul Bialik a Tan, a Talmud és a Jesiva ellen, mint majdnem mind az újhéber költők rajta kívül, ezért nem igyekezett soha Jáfet szépségének tüzeit beléoltani Sém sátorlakó lelkébe, mint nagy antagonistája, Csernichovszky, mert a megújulás csak a hékés evolúció útján mehet végbe és távol van tőle minden, ami revolúció. Ezért folytatója Bialik a régi héber költészetnek, melynek kiadásával is foglalkozik, ezért továbbfejlesztője és nem elvetője a Haszkalának és a Mellicának, ezért művelője a zsidó tudományoknak,

a midrasoknak és aggádáknak, mert a megújulás csak a régi alapok megerősítése után lehetséges, csak az szülehet újjá, ami már élt.

Bialiknak nehéz feladatot kellett megoldani. Egy népet akart a megújulás ösvényére terelni, de előbb újjá kellett teremtenie a nyelvet, amelyen ehhez a néphez szólhatott. És ő újjá is teremtette a nyelvet. Bialik előtt a könyv nyelve volt a héber, az ő tolla alatt élő, hús és vér lett. Ez volt a teremtés Bialik megújításában.

Egy orosz városkában, Woloszynban volt Bialik ifjúkorában alapítója és vezetője egy kis „Chovevé Ción“ csoportnak. Ma az egész megújuló zsidó világ üdvözli tanítványi hódolattal a költőt, a 60 éves mestert. Tel-Avivban, a nagy zsidó városban pedig, amint hazafelé tart villájába, a Bialik uccában, kis gyermekek köszöntik őt az ő nyelvén, anyanyelvükön, héberül.

Nagy Kázmér trónralépése alkalmával a zsidók küldöttsége előtt megerősíti Borislav zsidó-törvényét
Kasimir der Grosse bestätigt bei seiner Thronbesteigung den Statut des Borislav

MANDL BERNÁT: ZSIDÓ NŐI NEVEK

II.

Népünk jó hírének megmentésére hozzá kell fűznöm előbbi fejtegetéseimhez, hogy elgörögösödő nagy zöme mellett egy része híven, lelkesen kitartott a tisztos régi szokások, viseletek és nevek mellett, ezek közül kerültek ki a 90 éves Eleazar nevű mártir, a Channah nevű asszony, ki hét fiával vértanuhalált szenvedett és a Matiszjahu, Juda, Jonathan és Simon, mind tisztán hébernevű makkabeusi hősök, kiknek köszönhető, hogy őseink lerázhatták a gonosz Antiochus szír királynak tüzzel-vassal elgörögösítő kegyetlen uralmát. A szír-görög járom alóli felszabadulás és az ősi vallás és szokások helyreállítása után a zsidó nők úgy, mint a férfiak kénytelenek voltak, megint csak héber neveket használni, de midőn egy századdal később a Szentföld a rómaiak politikai és szellemi légkörébe került, különösen a II. templom után, a héber nevek megint ritkulni kezdtek és helyükbe léptek újból görög nevek, vegyesen a latin személynemekkel.

Klasszikus forrásunk erre Róma városának ókori temetője, vagy úgynevezett katakombái, melyekbe sok zsidót is eltemettek, és melyeknek sírfeliratai a sofár, menóra, lulav és eszrog szimbolikus képei mellett azt hirdetik, hogy ott alusszák örök álmukat egy Aurelia, egy Appidia, Crispina, Diana, Dulcitia, Faustina (egy Faustina nevű római zsidó nő híres színésznő volt az ókorban), Flavia, Flaminia, Marcia, Nepia, Primitiva, Ruffia, Tyresia, Veturia és még sok-sok másnevű görög-latin nevű zsidó nő.

Egyidejűleg ezen görög és latin nevek használatával elterjedt a Babyloniában és Perzsiában lakó, sőt a Palesztinában megmaradt zsidók között sok aram és kevés perzsa személynév is, melynek megállapítására viszont a Talmud nyújt becses forrást. Ott százával találunk aramnevű zsidó tudósokat, tanítókat és amorákat, de női neveket, ámbar sok szó esik ottan asszonyokról, vajmi keveset olvashatunk. Ezek közé tartozik Beruria, rabbi Meirnek tudós felesége, Márta, Kalba Sebuának, az akkori palesztinai Rothschildnak kényes természetű felesége, ki Jeruzsálem ostroma alatt éhenhalt, továbbá Jarmatya, Marianne, Matalka és Jalta széphanyszású aram nevű zsidó nők.

Miután bepillantottunk bibliai és talmudi őseink névtárába, nézzük meg, mit tartottak azon korszakbeli zsidók magáról a névről. Ők a nevet nem úgy mint mi, csupán csak üreshangzású, jelentés nélküli szónak tekintették, melyhez legfeljebb egy elhalt rokonnak kegyeletes emléke fűződik, hanem, amint már előbb említettem, a névszó értelmét gyakran kapcsolatba hozták a név viselőjének egy-egy jellemvonásával. Ézsau a Jákob testvérének jutott atyai áldás miatti haragjában így fakadt ki: Neve is azt mondja, hogy csaló (Gen 27—36). A hazatérő Noemi bánatában azt mondja az őt örömmel üdvözlő földijeinek: „Ne nevezetek engem Noeminek, azaz *kellemesnek*, hanem inkább *Marának*, *bánatosnak*. Egy másik bibliai asszony, Abigail, a férjére joggal haragudó Dávid királynak mintegy kiengesztelőleg azt mondta: „Férjem olyan, mint az ő Nabal neve, azaz bolond. Deliláról, a szerencsétlen Sámson vesztébe döntő filiszteusi nőről a Talmud azt mondja: hogy ha nem volna már Delilah, vagyis pusztitónő a neve, akkor Delita-nak, Delita = áruló nő, kellene őt hívni. A gonoszak neve elenyészik, mondja Salamon példabeszédeiben (X. 7) és valóban hol volt azóta zsidó anya, aki leányának a Delila, Atalja vagy Kozbi nevét adta volna. Rabbi Meierről azt jegyzi fel forrásunk (Joma 83b), hogy utazása közben azért nem akart egy bizonyos,

útjában fekvő vendéglőbe betérni, mert a vendéglős, valami zord fogalmat kifejező neve miatt, nagyon gyanús volt neki. Egy másik helyen azt olvassuk (Nedarim 66b), hogy egy tudósnek olyan házsártos és összeférhetetlen természetű felesége volt, hogy fogadalmat tett, hogy addig nem él megint vele, míg róla valami szép tulajdonságot nem mondanak neki. Másnap felkereste őt egy tudós barátja és azt mondta neki: hisz feleségednek gyönyörű szép neve van. Erre a szigorú férjnek szíve meglágyult, feloldatta magát fogadalma alól és visszatért szépnevű feleségéhez. Sajnos, hogy a krónika nem jegyezte fel ennek a hölgynek nevét az utókor számára, holott Xanthippének, a híres görög bölcs nejének neve, időtlen időnkig közismert maradt.

De hogy mennyire rátartók voltak akkor a férfiak is egy szépértelmű névre, azt mutatja egy hiú disputa két férfiú közt, kik versenyezve arról vitatkoztak, hogy kinek van szebb neve; az egyiknek tudniillik „Öröm“ volt a neve, héberül: Szimcha; a másikat „Élvezet“-nek, azaz „Óneg“-nek hívták.

Eddigi elmélkedésünk folyamán is láttuk, hogy ókori őseink noha szintén igen nagy súlyt fektettek a héber személynemek megtartására, mégis már a II. templom fennállásának idejében is elterjedt közöttük az arameusi, görög és latin nevek használata. Sőt még a rabbik is héber nevek mellett idegen neveket vettek fel, mint például Romanus, Aba, rav Sutra, rav Cahana, rav Justo, rav Apokreta és sok más.

Ez a jelenség még fokozottabb mértékben mutatkozott a középkorban, de ekkor már nem annyira férfiaknál, mint inkább a nőknél. A nők, miután nálunk a zsinagógai életben csak passzive vesznek részt és nincsenek kötelezve nyilvános ritusbeli szereplésre, könnyen átcsereplhették héber neveiket világiakra, annál is inkább, miután a névadásra semmiféle korlátozó vallási rendelet nem létezett.

A II. templom pusztulása után kezdődik a nagy zsidó szétszóródás az óriási római birodalom minden részébe: Itáliába, Hispániába, Galliába, Germániába, sőt hazánkba, az akkori Pannoniába és Dáciába is. A zsidók mindenütt sűrű érintkezésbe léptek az ország lakóival, azok nyelvét beszélték, azok viseletét utánozták, azok szokásait követték, amennyiben vallásuk szabványaival nem ellenkeztek. Hogy a római birodalom minden részében az ott letelepedő zsidók latinul beszéltek, azt bizonyítják az azon korból származó és azon birodalom területén talált zsidó sírkövek, melyeknek feliratai latinnyelvűek. Egy ilyen sírkő Magyarországon is már a középkor végén került felszínre és latin felírása hírt ad nekünk arról, hogy abban az időben, midőn Budapestnek még nyoma sem volt és itt a Duna mellett csak egy Aquincum nevű város terjeszkedett, akkor a dunántúli részen elhalt egy *Septima Maria* nevű 18 éves zsidó leány, kinek anyját *Aetia Sibirillának* hívták. Egy másik, ugyanabból a korból származó latin feliratú sírkő, mely Albertirsán, a gróf Szapáry-család kertjében egy kápolna falába van befalazva, egy „Dikaiosyne“ görög nevű zsidó asszonyt említ. E szónak jelentése: igazság, héberül „Cedaka“, mely név a még most is gyakran előforduló Frommet vagy Frumnet női névnek megfelel.

Ezen sírkövelemek világosan és megcáfolhatatlanul amellet tanuskodnak, hogy másfélezer évvel ezelőtt (Magyarországon) hazánkban is a zsidó nők — és valószínűleg a férfiak szintén — latin vagy görögnyelvű neveket viseltek.

A középkor első századából származó latin feliratú

zsidó sírkövek közül, melyeket Európa többi országaiban kiástak, felemlítem itt csak azt, melyet a múlt században Narbonne francia városban találtak és melyen egy „Matrona“ és *Dulcionella* nevű zsidó nő neveztetik. A „Dulcionella“ névben láthatjuk a mostani Telcze és Ziszel zsidó női nevek ősi alakját.

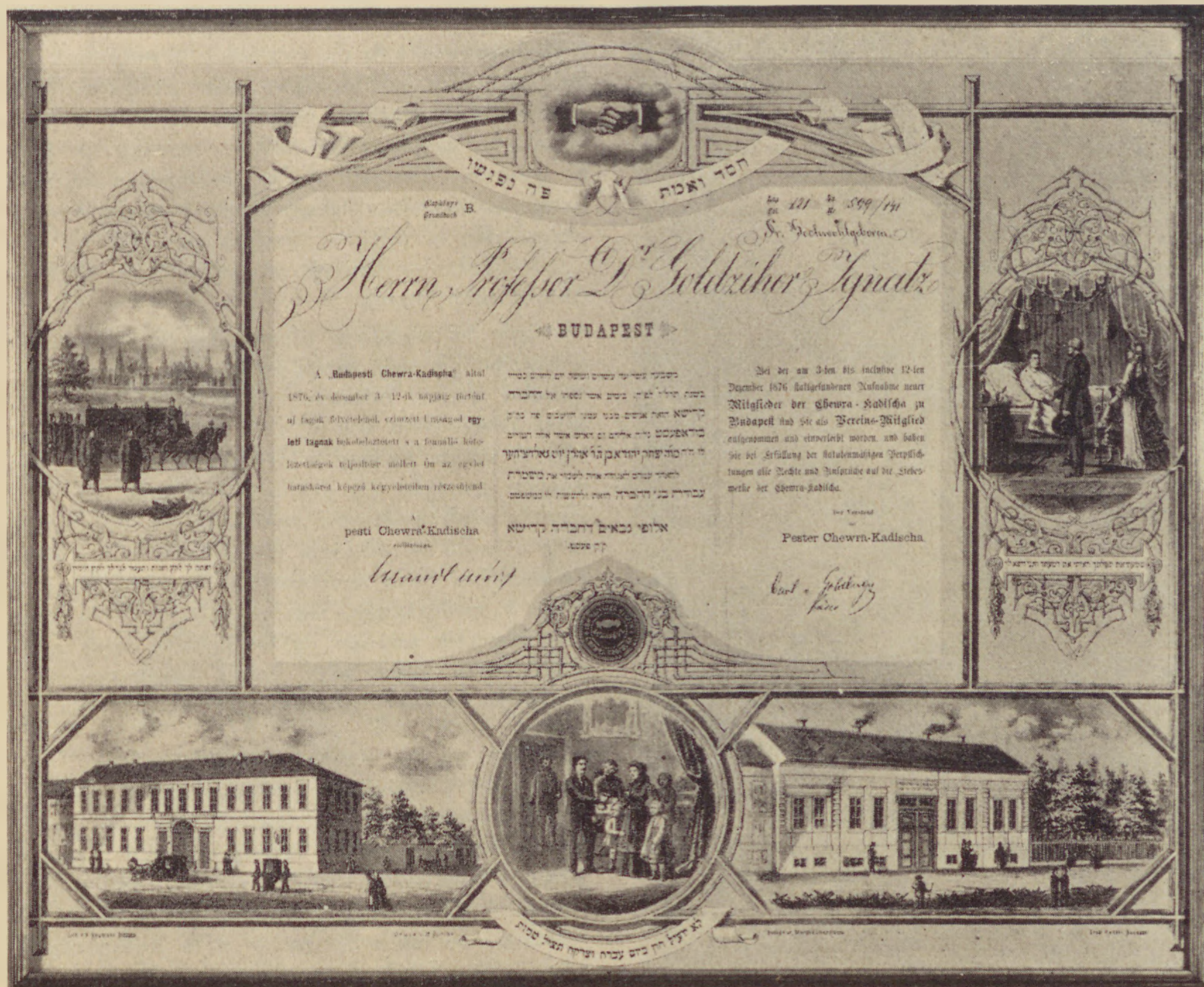
De nézzük csak, hogy a római birodalom bölcsőjében, magában Itáliában, a mai Olaszországban, a középkor óta miképpen és milyenekké alakultak át a zsidó női nevek? Itt is akadtak a középkor első feléből származó zsidó sírkövekre latinnyelvű feliratokkal, de azon módon és azon arányban, melyben ott a latin nyelv olasz nyelvvé átváltozott, átalakultak a zsidó személynevek is olasz nyelvűekké. Ezen nevek összegyűjtésére a különféle zsidó folyóiratokban, u. m. a *Corriere* és *Vessilo Israelitico*, a *Rivista Israelitico*, a *Revue des études juives* és más tudományos folyóiratokban közölt középkori dokumentumok bő anyagot nyújtanak. Természetes, hogy találunk ott néhány szép héber nevet is, mint pl. Beracha (mi Brocho-nak ejtjük), Levia, Malka, Mazaltov, Nechama, Nediva, Penina, Rebekka, Szimcha — a mai „Fradl“ névnek anyaszava — és Cedaka. Ezen héber neveken kívül kiírtam az említett forrásokból a görög és latin neveket is, u. m. Angela, Aurelia, Balsamina, Canna, Consola, Corona, Drusilla, Fortuna, Luna. A későbbi időből származó iratokban csak olasznyelvű neveket találunk, mégpedig: Allegra, Benedetta, Benigna, Bianca, Camilla, Consola, Diamante, Dolce, Gemma, Gitta, Jodetta, Lucrezia, Matia, Michaëla, Pacienza, Perna, Perlina, Porzia, Rita, Ricca, Riccia, Smeralda, Stella, Speranza (Sprince), Violante, Ventura.

Hasonló származásúak és hangzásúak voltak a középkori francia és spanyol zsidónők nevei is, miután az olasz, francia és spanyol nyelvek közösen a román nyelvcsaláddal tartoznak. A francia forrásokból a következő zsidó női neveket szedtem ki: Abigail, Bathreba, Civja, Mashla, Floria, Lebrona, Merona, *Urania*, *Dulcia Bella*, *Belle Bellejeune* (így hívták Rasi leányát is), *Bonnefille Blanche*, *Clairette*, *Comtesse*, *Cresse* (talán ebből származott ránk a mai Kreszl zsidó női név), *Fleurette* — itt van a mi Blümele nevünk francia eredete —, *Gai* (ugyanaz, mint Fradl), *Ivette*, *Mondinette*, *Muna*, *Pülcinelle*, *Reine*, *Reginette*, *Rosette*, *Sarette* és még sok-sok más.

Még érdekesebbek a spanyol és portugiez női nevek. Halljuk csak: Arztruga, Amata, Blanca, Brianda (Breindl), Buena (Büne), Belida, Benevida, Ceta, Cryse, Calva, Dolca, Dudona, Esperanza, Estimada, Estella, Estroga, Esmeralda, Ferosa, Fenicia, Galantina, Guamella, Gracia, Jento (Jentel), Justa, Jamina, Luna, Mira, Medica, Muna, Nina, Paloma (Pluma, Blume, Blümele), Pessa (Pessel), Pietas (Frummet), Preciosa, Reyna, Rismalda, Sandella (úgy hangzik majdnem, mint a mostani Sendl), Tolosana, Ugoлина, Virtuda.

Mily szépen, poétikusan és romantikusan hangzanak ezek a nevek! De ezek csak csekélyszámú szemelvények abból a nagy névhalmazból, melyeket a román népek közt élő őseink a középkorban használtak.

A törökországi zsidó női nevek többnyire spanyol eredetűek, pl. Alumbrada, Cadona, Comprada, Eskorida, Estrella, Esklaricida, Gamilla, Lombrosa, Valida.

Pesti Chevra Kadisa okmánya (Rajta régi zsidó kórház és aggok háza)
Diplom der Pester Chevra Kadischa (Darauf altes Spital und Siechenhaus)

HOLLÓ IMRE: HITTÉRITŐK ÉS HITKERESŐK

Amilyen bizonytalan az emberi sors, olyan ingadozó a lélek. A lélek tartalma a hit, így mondták apáink. Mi, mai ifjúság, akik úgy érezzük, szintén vért vesztettünk a világháborúvá magasztalt, elposványosodott földre való buta vérátömlesztéssel, mi így módosítjuk apáink mondását: A lélek tartalma az erő. Mert gyengének, betegnek érezzük magunkat s tarthatatlan ez a levegőben lógó, bizonytalan sehovanemtartozandóságunk.

Középút, baloldal, nemtörődöm és védelem nélküli vándorélet. Ezek között választhatnánk. Mert hiszen bizonyos, hogy gazdasági tényezők döntenek el a világ sorsát. A szélsőséges politika teoretikusai is azt magyarázzák, hogy a politikai felkészültségnek egyenlőnek kell lennie apáink hitbeli felkészültségével s helyettesíteni azt. És tagadhatatlan, hogy aki a szélsőséges irányokkal ölelkezik, annak az agitátor lesz prédikáló papja. Eddig mi zsidók a demokratikus középutat jártuk. Meghozta számunkra a gazdasági emancipációt és polgári társadalomban nem is találhattunk volna könnyebb utat a demokrácia aszfaltozott egyenesénél. A vallás is a demokráciára predesztinált bennünket. „Élni és élni hagyni“; ez volt a jelszó, a kötelesség pedig nem állott többől, mint hűséges szavazásból és pontos adófizetésből. A demokrácia mellett való hittétel tehát szemernyit sem ártott egyházunknak. Ezzel szemben már a háborútáni bizonytalan levegőbenlógás bizonytalanná tett bennünket apáink hitében. Örök álmodozók voltunk, hamar beleálmodtuk magunkat a hazugságalapokon épült egyenjogosítás öröknek látszó báránnyelvéi alatt felfakadt fizikai és szellemi jólétbe. Aztán a báránnyelvéből mégis jégeső hullt alá s mi kapkodva futottunk fűhöz, fához és saját szemünknek nem akartunk hinni, lehetetlennek tartván, hogy a romjában is eltaposott sárgafoltos gettó helyén, foltmentes, de a lelkünket a réginél sokkal inkább szertefoszlatozó lelki gettó épüljön. Fölépült. És hiába menekültünk apró álomszünetekhez. Minthogy másként nem volt s gondolkodóink többen voltak cselekvőinknél, ideális alapon elképzelt, olajligetekkel körülsáncolt nemzeti megújulásról

M. Pretti: Ábrahám és az angyalok
(Az esztergomi érseki múzeum bibliai tárgy gyűjteményéből)

festettünk tarka vásznat. És mindezek a magunkraébredések és fellángolások, mennyi akaratot, mennyi őszinte örömet és feljajdulást tudtak kicsiholni tizenötmillió szerteszórt egységünkből. Csak a tetterőnk volt kevesebb az elgondolásnál. És most álmodunk tovább, mert Mózesen, Éliáson és rabbijainkon keresztül örökké új ideák szálltak át hozzánk. Mi vagyunk az ideák bölcsőben ringatói, örülünk a megtermékenyülés láttán és gólusztírató fájdalommal álmodozással lessük a mások megtermékenyülését, de nem vesszük észre, hogy ez a gólusz a mi meddőségünk.

Ime most már fölemelte fejét az új generáció, aki nem ringatózott demokrata szellőtől hintáztatott lugashoz, de fején genyes sebeket ütöttek a lelki gettó fokosai, másfelől a szélsőbal hintett rá vigasztaló balzsamot: „gyere, ne légy tovább vándor, mi meggyógyítunk. Eldobod a zsidóságot és lész helyette ember!“ Igen ám, ha ott nem préseledne eleven fonnyadságban és mégis ragadós csápokkal a mult áldásos, átkos romantikája. A Kaddis láncza oda van erősítve az ősök temetőjéhez, a felszabadultság pedig éppen úgy lebeg a világűrben, mint a gyermekmosollyal követett valahol a magasban bizonyosan elpukkanó színes léggömb, mely hiába erőlködik, elpukkanásra van ítélve.

Ime zsidótragédia. A vallás a szívünkben gyökeredzik, a lelkünk elszakad tőle, de nem enged új hitben új gyökereket vetni.

A multkoriban végighallgattam Bangha páttert, aki a nemkatolikusok, tehát zsidók és protestánsok számára prédikált. Minden héten megtartja ezt a prédikációt és hetenként megtelik a Notre Dame apácakolostor nagy előadóterme a zsidó középosztálybeliek csoportjával: tisztviselőkkel, orvosokkal, ügyvédekkel: fiatalokkal. Szépen beszél Bangha páter, inkább előad, mint prédikál. Világi és bibliai példákkal magyarázza az oltári szentséget. A közönség áhítattal hallgatja, aztán mikor beesteledik és széteszlik a hallgatóság, két ifjú zsidó beszélget a kapun kifelé igyekezők között. Intelligensarcúak, bizonytalanok.

— Jól beszélt! — mondja az egyik.

— Jól, — hangzik a felelet. — Csak nem tudom, hiszi-e, amit mond.

Ime az ingadozó bizonytalanság és hitetlenség, amely messziről lekiabál középosztályunk arcáról. A fiatalember Bangha páter minden prédikációját meghallgatja, mert hitet keres. Nem hisz és nem is akar hinni a kereszténységben és mégis elmegy a prédikációra. Mert ingadozik, azaz nagyon gyengén áll erkölcsi létalapja. Ez a középosztály, mert a proletariátusról nem beszélek. Az igazi proletariátus még a zsidó is, sohasem élte magát bele a demokrata álarcoskodásba. És a mostanában elproletáriásodott nagyobbik része a zsidóságnak, szintén rálépett arra az útra, amelynek végcélja minden egyéb inkább, mint a zsinagóga. És mégis nem lehet rája egyéb meghatározást alkalmazni, minthogy belépett a hitkeresők csoportjába.

*

Zsidó középosztály. Gondolom: a többi fajkhoz és népekhez viszonyítva ilyesmirel nem is lehet beszélni. A középosztály jellegét a fejlettebb fokú intelligencia adja, a zsidó proletariátus pedig a szellemi fejlettség tekintetében fokkal sem marad a középosztályban elkönnyveltek alatt. A zsidóság, — talán éppen ez a fő különbség zsidó és más nép között, három helyett csupán két részre osztható: szellemi arisztokráciára és középosztályra. Alsóbb réteg nincs. A zsidó kereskedő és iparos, akármilyenek legyenek az életkörülményei, nem tudja levedleni az évezredek alatti szer-

ves fejlődésből gyökeredző kultúrát. És a mai mechanizálódó korszak idején nem is akarja, mert tudja, hogy semmi egyébben, mint kulturális fölényében rejlik az ereje. Mert a tőke tendenciája ugyanolyan centralizációs a zsidóságban, mint a kereszténységben és tudvalevő, hogy az igazi nagy-tőke kikapcsol vallást, kultúrát saját szempontjainak érvényesítéséért.

A zsidóság a kisemberek népe volt. Apró tőkével, munkával nyugodt jólétet biztosítani: ez volt az általános tendencia. Amíg ez sikerült, a vallás nem érezte kárát. Nyugodt életben csak a kiválasztottak és a különködők háborognak. Ám az utolsó évtizedben a kistőke halódásával együtt megszűnt a nyugodt jólét. Az éhezők is annyian vannak és egyre gyarapodnak, hogy nem lehet meg nem látni őket. És a hasonló sorstól rettegeknek csak egyik része menekül utolsó mentsvárként Istenhez: az öregebbek. A másik rész a fiatalság: gazdasági és politikai megoldásokat kutatva eltávolodik Istentől. És ők lesznek a holnap emberei: vezetők és tömeg. Ennek az eltávolodásnak átmenete a hitkeresés. Mert bizonyos, hogy a zsidólélekben annyira mélyen gyökeredző a hit, hogy nem lehet minden pótlás nélkül, gyökerestől, levelestől kiszakítani.

Tehát a zsidóságtól való eltávolodásnak átmenetei vannak.

Bemutatok néhány példát.

A helvárosban van egy párszáz tagot számláló gyülekezet, mely minden héten, kedden tartja összejövetelét: „Krisztusthívő zsidók“. Fiatalemberek a szó szoros értelmében vett középosztályból. Leginkább hivatalnokok és irodakisasszonyok. Bátoratlanok ahhoz, hogy elszakadjanak a zsidóságtól, de igyekeznek összeegyeztetni a több lehetőséget, tágabb mozgási határt nyújtó kereszténységgel. Jelen voltam egy összejövetelükön. Zsoltárokat énekeltek és bibliát magyaráztak. De ez ama csoport és az utánakövetkező, amelyik bátoratlan ahhoz, hogy politikai áramlat esetleg a fennálló társadalmi berendezkedést helytelenítő, sodrás áramlatába vesse magát és a szíven keresztül, primitív öskereszténységgel akarja megváltani a világot.

A másik csoportban a zsidóságban minden bizonnal meglévő, de elsatnyult miszticizmus burjánzik televényy. Ezek az *okkultisták* és teozófusok. A Vilmos császár úton egyik hatalmas bérpalotában vettem részt egy gyülekezetükön. Voltak itt másvallásúak is, de a gyülekezet kétharmadrésze éppen a fent már említett zsidó ifjúságból került ki. Ezenkívül a forradalmak és a háborúszülte bizonytalanság által felszínredobott mintegy ötvenegynéhány új vallási szekta majdnem mindegyikében megtaláljuk a zsidóság képviselőit. Hogy miért?...

Egyszerű a válasz. A zsidóság, közélet, sőt a hitélete is mint ilyen mechanizálódott, elvesztette egykori bensőségét és ezzel a tömeget összekapcsoló erejét. A budapesti zsidó hitélet szörzsálhasogató választási harcokban éli ki erejét és jóformán minden működése ez. Mert, ha az OMIKE maga köré is csoportosít néhányszázat a zsidó ifjúságból, ez igen csekély ott, ahol a politikai áramlatokkal együttjáró szabad gondolkodás, (ha nincs is hivatalosan elkönyvelve) ezresével hódítja el az embereket, mert olyasmit ígér nekik, amit a vallás nem tudott ígérni: szellemi és fizikai szabadságot. Mert eltekintve az egyre apadó ortodoxiától, a zsidóság is, mint a többi vallás követői, az élettől vár konkrétumot a túlvilág absztraktuma helyett. Hiszen annyi gyötrődéssel telítettek mindennapjai s még az ifjúság is annyira túlterhelt az életgondoktól, hogy legfőbb vágya lesz az a kis felszabadultság. De ez a vágy a tehetetlennek bizonyuló vallások csődjét jelentené.

Bizonyos, hogy a zsidó fajt és vallást nem lehet egy-

mástól különválasztani. A kettő szorosan összeforrt s az áttérés a következő generáció teljes beolvadását jelenti.

Ha magunkévá tesszük az elgondolást, hogy az emberiség tendenciája is központosuló, azaz az összesség kulturális és gazdasági egységesítésére irányul, akkor is kötelessége azoknak, akik a zsidóság sorsát irányítják, hogy öröködjének a zsidó egység fölött, mert a zsidóság speciális értéket képvisel az emberiség kebelében és akármennyit hánytorognak is ellenségeink, ez az érték megvan és továbbra is fenn kell, hogy maradjon.

Az utóbbi időben nagyon megerősödött a más vallások zsidótérítést szolgáló tendenciája. A keresztény vallások éppen úgy veszítik híveiket, mint a zsidóság, de a zsidómegtérítés mindenestre jó reklám. Hiszen a kereszténység hirdetői kiállhatnának a szószékre, hogy: „íme, a két ezer évig makacszkodó zsidókat is sikerült meghódítani, tehát higgyetek a vallás erejében!“

De erről majd a következő cikkemben szólok.

Berek Joselevitsch, az V. vadászrezred alezredese elesett Lengyelországért 1809-ben

Berek Joselevitsch, Oberstleutnant des V. Jägerregiment fiel für Polen im Jahre 1809

KOREIN DEZSŐ: BIBLIAMAGYARÁZAT HEGEDÜS LORÁNTNÁL

A kinyilatkoztatás szent ünnepe kapcsán egy érdekes reminiscenciát eleveníttek fel illusztris régi barátom, *Hegedüs Loránt* házában évekként ezelőtt történt egyik látogatásom alkalmából. A zsidóság ezen őszinte nagy barátja, akiről már sokszor hálával emlékeztem meg, a mai súlyos időkben sem hagyott bennünket cserben és a hazai református egyház kiváló vezetői: *Antal Géza*, *Baltazár Dezső püspökök*, valamint *Hegedüs Loránt főgondnok*, újabban gróf *Mikes János szombathelyi kat. püspök*, az igazi keresztény szeretet nemes apostolai voltak azok, akik nyíltan szembeszálltak a hitlerizmus ellen és azzal szemben a felekezetek tiszteletét, összefogását hirdetik. *Minden tiszteletünk és hálánk szóljon a másfelekezetű nagyok mellett*, akiket hölcseink a „chászidé ümausz hoaulom“ dicsérő jelszóval illetnek és akik a mai sötét éjszakában világítótornyai a szenvedő Izráelnek. Midőn egyre-másra olvashattuk a külföldi előkelő keresztény egyházi vezetők, érsekek és püspökök, államférfiak és politikusoknak a németországi antiszemitizmus elleni kemény, elítélő nyilatkozatait, jóleső érzéssel konstatálhatjuk, hogy *házánk egyik legnagyobb gondolkodója, tudósa és szónoka, Hegedüs Loránt bőjti prédikációja alkalmával erélyesen szembeszállt az antiszemitizmussal*. A Szilágyi-téri ref. templomban hirdette azon régi következetes tételét, hogy *igazi, nemes értelemben vett keresztény ember soha antiszemita nem lehet*. És ez Hegedüs Lorántnál nem frázis, mert ezt nem kaszinóbeszélgetés vagy politikai szónoklat keretében hangoztatta, hanem Isten házában az egyházi szószék magaslatáról, mélységes vallásos meggyőződéssel. Egyébként ezen nyilatkozat nekem, aki szerencsés vagyok az illusztris államférfiút több mint három évtized óta közelről ismerni, nem újság, mert ő következetesen mindig ezt vallotta. Nem vette „revízió“ alá szabadelvű álláspontját akkor sem, midőn a kommunisták gyűjtőfogházából kikerült, mert igazságérzete tiltotta, hogy a vörös örületért az ártatlan zsidóságot tegye felelőssé, amit bizony mások elég igaztalanul megtettek. No, de nem folytatom lelkesedésem által diktált fotográfiámat Hegedüs Lorántról, mert jelen közleményemnek tulajdonképpen nem ez a célja, hanem személyével kapcsolatban egy érdekes epizódot óhajtok feleleveníteni.

Még a szerencsétlen kurzus idején történt. Kétségbeesett levelet kaptam egy szegény vidéki ötgyermekes katonaviselt hitsorsosunktól, ki elpanaszolta, hogy a szombathelyi pénzügyigazgatóság által megtartott revízió alkalmával italmérési engedélyét bevonták és a volt frontkatona ezáltal teljesen egzisztencia nélkül áll nagy családjával. A lelketlen kijárók már kifosztogatták és a pénzügyminisztériumnál fekvő kérvénye még mindig elintézetlen, kéri tehát hathatós és sürgős közbenjárásomat. A levél vétele után felkerestem Hegedüs Loránt volt pénzügyminisztert, kinek szellemességénél csak jóságos, megértő szíve nagyobb és meleg ajánlólevelével jelentkeztem az akkori pénzügyi államtitkárnál. Sikertelenül is szegény barátunknak az italmérést visszaszerezni. Hátalatt levelében kérdezte, mivel viszonzhatná ezen nagy szolgálatomat, mire én áthárítottam az eredmény babérját arra, akinek azt tulajdonképpen köszönhattük, megvettem hitsorsosunk számlájára sógorom, *Bernstein Béla nyiregyházi főrabbinak* kitünő magyar fordítású bibliáját, amelyet meleg dedikációval ellátva elküldtem Hegedüs Lorántnak. Néhány nappal később vizi-teltem Hegedüs Lorántnál, akihez együtt érkeztem *Bakó szegedi ref. esperessel*. A házigazda újból köszönetet mondott az íróasztalán fekvő bibliáért és sajnálkozását fejezte

ki, hogy az eredeti héber nyelvet nem érti, így csak a naagszerű magyar fordítást olvasgatja nagy élvezettel. Én erre azt a megjegyzést tettem, *hogy szerintem bibliát olvasni nem lehet, azt bizony tanulni kell* és pedig oly alaposan, mint azt mi, zsidók szoktuk a bibliamagyarázók könyveinek segítségével. Szerintünk a biblia minden kifejezése, betűje, sőt pontozata is igen fontos és mélyértelmű, hisz már egy egész könyvtárra rúg a zsidó teológusok által összeírt bibliamagyarázatok sorozata. Szívesen demonstrálom az uraknak — mondám — mint református prédikátoroknak, hogy mi zsidók tulajdonképpen hogyan tanuljuk a Szentírást és kérem a kegyelmes urunkat, üssön fel egy lapot a mózesi kötetek bármelyikéből, hogy alkal-mam legyen a mi bibliamagyarázatunk módszerét bemutatni. Erre Hegedüs Loránt kiemelte Mózes könyvének II. kötetét és felütötte a 18. fejezetet, ahol Mózes apósa, Jitró meglátogatta vejét és elcsodálkozva a nagy szellemi munkán, amit Mózes az igazságszolgáltatás terén egyedül kifejtett, azt tanácsolta neki: „El fogsz lankadni te is, meg a nép is, mely nálad van, mert túlságosan nehéz a dolog neked, nem bírod azt egyedül végezni.“ „Most tehát hallgass szavamra, tanácsot adok neked stb., szemelj ki az egész népből derék férfiakat, Istenfélőket, igaz férfiakat és tedd följük ezrek tisztjeit, százak tisztjeit, ötvenek tisztjeit és tizek tisztjeit. Ők tegyenek törvényt a nép között, minden időben és létszen, minden nagy ügyet hozzanak el hozzád, de minden kis ügyben ítéljenek ők.“ Ugyanezen fejezet 26. versében olvassuk: „Mózes elrendelte, hogy minden nehéz dolgot vigyenek hozzá és minden kis dologban ítéljenek ők.“ Már most uraim ugyebár önök azt olvassák a bibliából, hogy Mózes megfogadta apósa szavát és aszerint rendelkezett. Nagy tévedés! *Mózes éppen az ellenkezőjét cselekedte apósa tanácsának, mert a mi bibliamagyarázóink rávilágítanak a midjanita főpap felfogása és a zsidó mózesi felfogás közötti nagy különbségre*. Jitró tudniillik azt tanácsolta Mózesnek, hogy a nagy perekben ítélkezzen ő és annak ítélkezési illetéke neki fizettség és a kis jelentéktelen pereket lássák el a többiek. Ennek ellenében Mózes azt vallotta, hogy őt a számbelileg nagy perek és azok illetékei nem érdeklik. A nagy per lehet egyszerű, amit az alsófokú bíróság is eldönthet, de vannak vagyonebelileg kis, de egyébként létfenntartási szempontból súlyos perek, amiket ő óhajtott elbírálni. Mert szerinte a szegény özvegyasszony kis keresete reánézve egzisztenciális kérdés, aminek jogos elbírálása és igazságszolgáltatása *morális szempontból sokkal fontosabb*, mint a nagybirtokos milliós pere. Hozzám tehát, mondá Mózes, *nem a nagy, hanem a súlyos pereket hozzátok*. A református egyház két kiválóságát valósággal frappirozta ez a magyarázat, ami csak izelítő volt a zsidó bibliakommentárból és így sikerült szemléltetően bemutatnom, *hogy tanuljuk mi, zsidók a Bibliát olvasás helyett*.

Felejthetetlen lesz előttem ez a látogatásom felekezetünk nagy és régi igaz barátjánál, amit most a Tóra-ünnep alkalmával jóleső érzéssel elevenítetek fel.

BEKÖTÉSI TÁBLÁK és tartalomjegyzék
a Mult és Jövő 1932. évfolyamához
kapható a kiadóhivatalban:
Vilmos császár-út 34. szám

SASS IRÉN: STRAUSZ ADOLFRÓL

A grammofón és a film, vagy még teljesebben a hangosfilm egy évtized óta konzerválja az utókor számára a mi életünket (a tömegember életét) és bennünket magunkat (a tömegembert). De csodálatos elgondolni, hogy még senkinek sem jutott eszébe — Amerikában sem, a nagy nyugati európai országokban sem —, hogy hangosfilmekben örökítse meg s konzerválja az utókor számára a nagy embereket, a csúcsembereket, a kultúra modern fejedelmeit: a nagy költőket, nagy művészeket, nagy tudósokat, nagy államférfiakat. Ha közülük egyik-másik valami véletlen aktualitása folytán mégis filmre került (mint legutóbb láttuk *Apponyi* Alberttel kapcsolatban), ezek az aktuális filmek hézagosságok, primitívek és kiábrándítóak. Nemhogy érthetővé tennék az utókor számára, hogy miben is rejlett hát (művein kívül) valamely nagy ember egyéni varázsa, de sőt lerontják még azt a piedesztált is, amelyet írott betűn keresztül rakott a nagy ember alá a kortársak elismerése és hódolata. Pedig a nagy embert nemcsak műveiben, hanem fizikai valóságában, hangjában, gesztusaiban, mozgásában, hanglejtésében is konzerválni kellene az utókor számára, mert egy nagy embernek nemcsak művei, de egész lénye (elválaszthatatlanul alkotásaitól), fizikai valója, minden megnyilvánulása nagy nevelő és szuggesztív hatást képes gyakorolni. Nála a hang époly fontos, mint a szó, a gesztus époly jelentős, mint a tett, az arckifejezés, a szem, valóban tükre a mögötte lakozó léleknek és szellemnek.

Mindezek a gondolatok egy férfúval kapcsolatban jutottak eszembe, egy tudóssal kapcsolatban, aki a közelmúltban töltötte be 80. életévét. Ez a tudós, ez a nagy ember: *Strausz* Adolf.

Születési évfordulóján a világ minden jelentős napilapja és folyóirata, minden kultúrnyelven elmondotta a maga hódoló cikkében, kicsoda *Strausz* Adolf, mit produkált több mint félévszázados pályafutása alatt, micsoda pazar és csodálatos emberi és tudományos eredményeket ért el, miként jelentette két-három évtizeddel ezelőtt Európa számára a Keletet tudományos és politikai szempontból egyaránt ennek a daliás termetű, nagyszerű embernek a működése és tehetsége; elmondották róla, hogy fejedelmek barátja volt s egy földrajzilag oly közelfekvő s mégis annyira ismeretlen, nagy területet: a Balkánt úgyszólván egymaga miként fedezte fel Európa számára, s különösen számunkra, Magyarországra, helyesebben az Osztrák-Magyar Monarchia számára olyan tudományos művekben, amelyek nemcsak geológiailag, históriailag, politikailag, ökonómiailag és etnográfiailag, de, ami mindennél több: *lelkében* mutattak be nem ismert, vagy félreismert népeket, amelyek azóta — egy világfordulás után — tényezőkké lettek Európában és létezésükkel igazolták *Strausz* Adolfot, ezt a művészből oltott tudóst, aki először látta meg őket igaz lényükben. Mindezt elmondták *Strausz* Adolfról, kiegészítve az elmondottakkal azt, amit róla, mint tudósról, politikusról, diplomatáról, íróművészről könyveinek egész

légiója („Bosnyákföld és népe“, „Bosznia és Hercegovina“, „A Balkán-félsziget“, „Voyague au Montenegro“, „Bolgár népköltési gyűjtemény“, „Bolgár néphit“, „Bolgár nyelvtan“, „Die Bulgaren“, „Bosznia ipara“, „Szerbia“, „Paris“, „Románia“, „Törökország“, „Az új Balkán-félsziget“, „Das osmanische Reich“ stb. stb.) elmondanak. És beszélhetnek még róla a nagy külföldi világlapok, a „Times“, a „Standard“, a „Neue Freie Presse“, a legnagyobb múltú magyar lapok, „Hon“, „Ellenőr“, „Egyetértés“, „Budapesti Hirlap“, „Pesti Hirlap“, „Pester Lloyd“ stb. stb., melyeknek anyagi és erkölcsi szempontból egyaránt sztár-cikkírója volt, jóval régebben, hogysem ezt a megjelölést a gazdagon fizetett, nagy publicitású egyénekre Amerika kitalálta volna. De mégis én, aki csaknem mindent elolvastam, amit *Strausz* Adolf írt s amit róla írtak s aki szerencsés vagyok több mint 10 év óta az ő közelében élni, látva őt munkaközben és otthona nyugalmában, társaságban és azokban a számomra örökre feledhetetlen csendes, kettésben való beszélgetésekben, amikor órákhosszat pazarul szórta és szórja szét tudása és szelleme rakétáit és tanít, egyre tanít, szándék, cél, akarás nélkül, önkénytelen predestináltsággal, én — ha most elgondolkozom fölötte, vajjon abból a temérdek *Strausz*-műből, abból a sokezer cikkből, amit *Strausz* Adolf írt és amit róla írtak, világosan vetítődik-e mindazok képzetébe *Strausz* Adolf lénye, akik őt nem ismerik ma s nem fogják ismerni akkor, amikor mi már nem leszünk, — azt kell éreznem, hogy az a kép, amit mindez a rengeteg nyomtatott betű kirajzol, monumentalitása dacára mégis hiányos fog maradni. Fejedelmek ha-

Strausz Adolf

rátja, évtizedes barátja, fejedelmi udvarok otthonos lakója... igen, igen, hiszen nagy tudós és a fejedelmeknek, udvaroknak nagy szolgálatokat tett, de... magyarázat ez? Elegendő magyarázat?! A tudósnak, bármily nagy legyen is, *elismerés* jár, a *szolgálatért* — *viszontszolgálat*, de a *barátság*ot nem mérik olyan olcsón. Az, hogy Strausz Adolf, ez a 80 éves korában is szálfatermetű, gyönyörű, franciás profilú, kékszemű tudós, fejedelmek *barátja* lehetett, megkövetelte tőle, hogy nemcsak mint tudós, de mint *ember* is jelentős legyen. S ez talán a nehezebb. *Valakinek* lenni a hangban, megjelenésben, gesztusban, modorban, egész fizikai fellépésében, lekötni, érdekelni, meglepni az embereket nemcsak azzal, *amit*, de azzal is, *ahogy* mond, tesz, kér, felel, vitat valaki valamit, ezt csak kivételes emberek tudják. És Strausz Adolf ebben is az élet mestere. *Barátja* lehetett fejedelmeknek, mert nemcsak lelkileg, de megjelenésében, modorában ő maga is *méltó hozzájuk*. Méltó hozzájuk ma is; ezüst fejével, tiszta-kék szemével, gyors és mégis nyugodt gesztusaival fejedelmi és megragadó jelenség.

Hangja, gesztusai, profilja, szemei nélkül ennek a nagy tudósnak és nagy embernek senki számára nem lehet teljes a portréja. S magam részéről sajnálók mindenkit — különösen a fiatalokat —, akik őt személyesen nem látták és sohasem hallották beszélni.

Különösen sajnálom a zsidó ifjúságot. Szeretném őket kettős rendekben elvezetni Strausz Adolf elé, mert ez a „nagy öreg úr“ a legjobb remédium az „önantisemitizmus“ modern zsidó nyavalyája ellen. Fajtáját lenéző, fajtája fizikai rasszvoltában, méltóságában kételkedő zsidó fiatalember számára Strausz Adolf valóban üdítő képként szolgálhat. Megtanulhatja rajta, hogy a „könyv népé“-nek ez a pompás hajtása maga is a „könyv fia“, egyképpen lehet snájdig magyar katonatiszt a búzavirágkék attilában, elegáns és finom diplomata rendjelekkel borított frakkjában, elragadó bohém kalandosan szélesperemű, puha, fekete kalapjában, lavallière-nyakkendőjével és prófétákat emlékezetünkbe idéző, szálfatermetű, büszke zsidó, nehéz selyem talliszában. Ezeket a filmkockákat szeretném megörökíteni az ifjúság számára Strausz Adolfról; az ő sok arcában népünk csodálatosan sok arcát, az ő szavaiban népünk csodálatosan sok szavát, mely egyformán cseng angol, francia, német, olasz, török, bolgár és héber mondatokban Strausz Adolf ajkán.

Nagy ember. De nem a meredek és taszító, rideg és megközelíthetetlen nagy emberek fajtájából. Elragadó, könnyed és jóságos lénye mindenki számára megkönnyíti a vele való érintkezést. Elmosódhatatlan élményeim fűződnek Horthy Miklós-úti otthonának (az ő és angyali lelkű feleségének, „Észti nénémnek“ közelében élvezett) elragadó, családias hangulataihoz. Félig még gyerekkoromtól kezdve, szüntelenül a mai napig, állandóan formázódott és formázódik a lelkem az ő közelségének hatása alatt, mindig a csúcsok felé törve, a szép, nagy, nemes rajongásában is — ez is nagyrészt az ő hatása — az anyagiasság megvetésében. Az én *lelkem* elpusztíthatatlan és maradéktalan *hangosfilmet* őriz Strausz Adolfról, de íme — amilyen

önző a lélek — most, amikor szerény szavaimon keresztül ki akartam vetíteni valamit ebből a tökéletes képből, érzem a befejezetlenség és felületesség fanyar ízét, elégedetlen és kedvetlen vagyok.

Túlságosan szeretem őt ahhoz, hogysem teljes képet tudnék róla rajzolni.

Mint emberi dokumentumot leközöljük a fenti cikk kiegészítéseképpen Ferdinánd bolgár cárnak Strausz professzor jubileumára küldött levelét:

Kóburg, 1933 május 16-án.
Augustenpalais

Kedves Tanár Úr!

Éppen most olvasom a „Pester Lloyd“ vasárnapi számából, hogy Tanár Úr a napokban ünnepli születésének nyolcvanadik évfordulóját.

Örömmel használom fel az alkalmat arra, hogy régi igaz érzelemmel emlékezzem meg e ritka ünnepélyről és legjobb szándékú kívánataimat fejezem ki Tanár Úrnak.

E nevezetes nap benső megalégedéssel és büszkeséggel tekinthet vissza nemcsak hosszú, áldásteljes életpályájára, hanem eredményekben oly gazdag írói munkásságára is.

Mint a Kelet kitűnő ismerője és Bulgária barátja, nagyszámú értékes műveivel gazdagította a magyar történelmi irodalmat és fontos politikai vezércikkeivel mindenütt hírnevet szerzett magának.

Adná a jó Isten, hogy még számos évet tölthetne el teljes testi és lelki frissességben családjá, valamint nagyszámú barátai és tisztelői örömeire.

Őszinte jókívánataimat ismételve, maradok régi barátsággal és szívélyes üdvözléssel

jóakarója
Ferdinánd.

Lakos András: Kürtharsogás

Zengj, kürt! Lelkünk veled
Ostromolja az eget.

Zengj, virrasztva őszi éjen
Emberen és falevélen.

Zengd, hogy az ember ingatag
S a szív a legingatagabb.

Súgj, búgj, hol csönd a táj
S az élet visszafáj.

Sírd el ősi bánatunk,
Hogy nagyon egyedül vagyunk.

Harsogd el, hogy ember — állat
Szédelegve futkosnának,

Ha égi Kéz nem vezetne
Csend és nyugalom szigetre.

Szent kürt, dalolj: dalold,
Hogy föltámad az élő s a holt.

Zengd, hogy szívünk bánattal csatás
S hogy lesz még Cionban aratás.

JOSEF DER TUNKELER: ZSIDÓ PARASZTOK

A NAGY JIDDIS HUMORISTA SZENTFÖLDI ÚTLEÍRÁSÁBÓL.

Beutaztam egész Palesztinát széltében-hosszában, amint mondani szokás, Dantól Beér-Sebáig: Transz-jordániától a Földközi-tengerig, Judeától a Saron völgyéig, Saron völgyétől az Efraimi hegyekig, Felső-Galileától Alsó-Galileáig, végig a szíriai határig.

Persze, ez csak mondván van. Képzeljétek, ha nekem olyan darab aranyam volna, amilyen darab palesztinai földterületet még nem láttam.

Voltam a kolóniákon, megismerkedtem az összes telepekkel, kvucákkal, gazdaságokkal, hegyekkel és völgyekkel, régi alapítású kolóniákkal és a legfrissebbekkel, az újszabásúakkal, gabonatermő-telepekkel, baromfitenyésztéssel, szőlőkertekkel. Voltam kolóniákon, ahol a tulajdonosok dolgoznak, ahol arabokkal dolgoztatnak, ahol zsidó munkásokkal dolgoztatnak és ahol zsidó munkások dolgoznak önmaguknak; meglátogattam a magántulajdon rendszerű kolóniákat, a kooperatívokat és a kollektívumokat; helyeket, ahol mindenki külön étkezik és helyeket, ahol egy fazékból esznek; kolóniákat, amelyek saját jövedelmükből tartják fenn magukat és kolóniákat, amelyek idegen koszton élnek...

Láttam chaszid-kolóniákat (Bené-Berak), ahol a kolonisták pajeszes zsidók, hosszú kabátban, mezítlábasan, lelógó cicesszel és nagy cidáklival, amely úgy lebeg rajtuk, mint egy vitorla a szélben. Láttam kolonistákat kabalisztikus könyvekkel a zsebükben és Bibliával a hónuk alatt, Nahalalban Bialik és Achad-Haam könyveivel, Daganjában Marx és Leninnel az övük alatt és olyanokat is, akik Achad-Haamot és Marxot (Kefar-Jechezkel), a Zohart és Ottó Bauert (Kvucat Brenner), a Bibliát és Lenint (Én-Charod) együtt olvassák.

És mindnyájan valami furcsa nemzsidó dolgot csinálnak — a földet munkálják, mocsarakat száritanak, esatornákat ásnak, fákat ültetnek és országot építenek.

Hogy ez tetszik-e nekem? Nem tudom. Nem nagy szakértő vagyok az országépítés terén. Még nem láttam soha, hogy miként kezdenek építeni egy újjvárost.

Azt már láttam, hogy miként kezdenek építeni egy házat, hogyan kezdenek varrni egy ruhát, hogyan nyitnak meg egy doboz szardiniát, de azt még nem láttam soha, hogy miként kezdenek építeni egy új országot.

Lehet, hogy jól, lehet, hogy rosszul csinálják. Ha majd befejezik Isten segítségével, látni fogjuk.

De addig is érdekes, nagyon érdekes.

Azt sem mondhatom, hogy nagy szakértelemmel bírok a kolonizáció és a földművelés ügyeiben. Nekem könnyen bebeszélhetik, hogy a káposztáson Szentjánoskenyér nő s a lencse körtefán terem. De annyit mégis megállapítok, hogy az egész ügy nagyon különös.

Milyen érdekes látvány például, amikor egy öreg zsidó, rossz szem ne verje, akinek normális körülmények között valamely kávéházban kellene ülni, kis

kerek sapkával a fején és valami üzlet összehozásáról tárgyalni, itt áll előttem mezítláb, vászon alsóruhában, kaszával a kezében és verejtékezve vágja a szénát.

És itt az a zsidó, aki mindig ott forgolódik botjával a Nalewki környékén és füledhez hajolva kérdezi: „Van-e valami beváltani való?” vagy egy heringbolt pultja mögött működik, avagy a kisgyermekeket oktatja a chéderben — most a Hadar-Hakarmelen kőházat épít magának.

És ott, ott az a másik zsidó, egy bölcsészdoktor vagy egy professzor kinézésével, — egy tyúkot tapogat éppen, hogy van-e tojása... Szép kis foglalkozás!

S az ilyen emberekkel nem is lehet beszélni. Szóba hozom a Farbstein—Grünbaum-politikát és az „Aguda” választási harcát — ő meg az égre nézve mondja:

— Mit gondol, lesz eső? Mert nekem holnap szénát kell vágni...

Hát miről lehet itt diskurálni egy zsidó telepes-sel? Tehenekről, tyúkásatról és virágokról.

Igen, virágokról.

Kis szobalyukak, deszkából összetákolva és kannapléhvel megerősítve, de köröskörül virágok pompáznak.

S a gyermekek is fácskákkal és virágokkal foglalatostkodnak. Minden virágnak külön neve van, ami nagy meglepetés számomra. Én eddig csak azt tudtam, hogy a virág az virág és itt minden gyermek olyan tisztában van a különböző virágok nevével, mint ahogy nálunk minden lány ismeri az összes filmsztárokat.

Mit mondjak többet. Mult szombatán, Sabosz-Hagodolkor az „Ohel-Sém“-ben voltam egy Oneg-Sabbath előadáson és itt a pódiumra lépett egy Reubéni nevű botanikus, egy talmud-tudósarcu, fekete-szakállas zsidó és egy nagy beszédet vágott ki a korosabb zsidókból álló hallgatóság előtt.

Mit gondoltok, miről prédikált? Virágokról, rügyekről és hajtásokról, liliomokról, a Saron virágairól és hasonló butaságokról.

S a közönség türelmesen végighallgatta és megtapsolta.

Ha nálunk Lengyelországban, virágokról szóló prédikációval a szószékre merészkedne, letuszkolnák onnan, kidobnák az uccára és bolondot kiáltanának utána.

De különben is nagyon furcsa ember a kolonista. Nem udvarias és nincs érzéke a finomság iránt. Oda jön valaki közülünk, egy intellektuel és ahelyett, hogy behívná a szalonba és elbeszélgetne vele a színház és a mozi ujdonságairól, — bevezeti egy istállóba, egy egyszerű tehénistállóba, vagy a lovak és öszvérek közé, vagy esetleg egy tyúkólba.

Kezdetben bosszantott a dolog. Hát mi vagyok én, egy ló, egy barom, hogy odaállítsz a barmok társaságába? Jobb társaságot nem is tudsz nyújtani számomra...?

De hamar elpárolog a haragod. Meggyőződsz róla, hogy az istállónak itt nagyon fontos szerepe van. Igen előkelő hely, talán még előkelőbb a szalonnánál is. Sok istálló szebben és jobban van építve, mint a lakóházak. A kolónista még egy fabarakban lakik, vagy egy lyukas foltozott „crif“-ben, — de az istálló kőfalakból áll és a tehene nem egyszerű tehén, hanem mindegyiknek külön neve van, még pedig eredeti héber neve: „Ahuva“, „Vasti“, „Nechama“, „Para aduma“, „Adina“. Még csak a kisasszony, vagy nagysága titulust kell hozzátenni...

Hallani, amint a kolónista lehangoltan jelenti a feleségének:

— Chase, a tehenünk, az „Aviva“ egészen odavan...

A jiddis nyelvnek nem nagy barátai, ezek a tehenek... Héberül beszélnek hozzájuk, még pedig tiszta szefárd kiejtéssel. Ugy tűnik, hogy sokkal jobban értenek héberül, mint számos cionista...

Olyan becsük van itt a teheneknek, hogy mindegyiknek megvan a leszármazási okirata, nyilvántartják az egész családfáját.

— Ime, ime ez a tehén — magyarázzák — a hollandiai „Zilpá“-tól származik, amely a híres beyruthi bikával párosult. És ott, a „Sosana“ unokája az öreg beyruthi „Vasti“-nak, amely hosszú ideig Damaszkuszban élt és ott nevelték a hollandiai állattenyésztési akadémiai módszere szerint.

Vannak itt tehenek, akiről hosszú tudósításokat és leírásokat közöltek az ujságok százai. Legalább annyit írtak róluk, mint egy Nobel-díjas tudósról...

Sőt, már nem egyszer filmezték is.

Ha akarjátok, fényképet is kaphattok róla, profilban és en face, különböző pózokban, ahogy eszik, ahogy iszik és ahogy fejti magát.

Nagyon jó fényképarca van a tehennek.

Borjazás idején, részletes jelentések futnak végig az egész jisuvon, az ellés lefolyásának minden mozzanatáról.

És aki feji, az sem olyan egyszerű legény, hanem egy fiatalember, aki könyv nélkül tud ezer lapot a Talmudból.

Természetes, hogy ez szenzáció, látványosság. Ilyen jeleneteknél gyakran látni egy amerikai misztert az ő misszéval és fiucskájukkal — turisták, akik nézik és csodálják a nagyszerű képet:

— Fejnek egy tehenet!

A férfi Bedekerrel, az asszony lorgnettel és a fiú, aki New-Yorkban nevelkedett, egy nehéz kérdéssel fordul az apjához:

— Papa, ha befejezik a fejést, hol zárják itt el a csapatot?

És mivel a tehenek olyan nagy értékkel bírnak, mindegyiknek megvan a maga kijelölt helye, mint lehavdil, a tekintélyes hitközségi tagoknak a Mizrach-ülés. És ha hazajönnek a mezőről, rendben odamennek a helyükre, nem úgy, mint nálunk, lehavdil, a színházban.

Ebből eszembe jut Jehuda Halévi, a nagy költő strófája:

— „Cion, becho kol chajo veof chochomü“, aminek az értelme: Cionban minden állat okos és minden barom — egy bölcs...

Jiddisből: *TISBI ILLÉS.*

Beduinsátorok Djedro közelében — Beduinenzelte in der Nähe von Djedro

NYIRI TIBOR: A CSODARABBI

Hallgatva ültek az asztal körül. A három fiú összeszorított foggal meredt maga elé, apjuk pedig idegesen símogatta ezüsttel sűrűn átszőtt szakállát. Most nagyon jól esett volna a szőlőre káros időjárás fölött sopánkodni. Ma este azonban nagyobb dolgok hántották őket. A helyzet miatt az öreg szenvedte a legtöbbet. Úgy érezte, hogy felelősséggel tartozik a fiúknak a nővérük viselkedéséért. Az öreg Spitz nem is tudta, kitől örökölte a leánya a természetét. A család két évszázad óta lakott a Hegyalján. Becsületességük közismert volt és a másvallásúak annyira tisztelték őket, hogy még gúnynevet sem ragasztottak rájuk, mint a többi zsidóra. Berta volt az első, aki elütött a családtól. Késő estig a nagygazdák fiaival és a község házbeli tisztviselőkkel sétált. Olyan ruhákban jár, amelyet a királyi szőlők igazgatójának leányai viseltek, vastag, magyarnyelvű könyveket olvasott és szépítőszereket is csak biztosan azért nem használt, mert ő volt a legszebb leány a környéken. Már este kilenc óra volt, Hanna asszony, Oser Spitz felesége régen aludt és Berta még mindig a ház előtt sétált a segédjegyzővel, meg egy ezerholdas nagybérlelő fiával.

Hangos beszélgetésük, amikor az ablak előtt sétáltak el, a szobába hallatszott. Berta sértődött, nagy hangon vitatkozott a fiatalemberekkel. Hiányos műveltségüket szidta és a szerelemmel szemben elfoglalt materialista álláspontjukat ostromozta.

Az öreg Spitz, ha nem a jegyző fiáról lett volna szó, kiment volna a lánya után, hogy beparancsolja. A falu teljhatalmú urával azonban nem akart kikezdeni. Így is lett volna egy megoldás. Fiai valamelyikének a társasághoz kellett volna szegődnie, azonban egyik fiú sem vállalkozott a garde szerepére, mert a beszélgetésbe nem tudtak bekapcsolódni, hallgatás közben pedig folyton arra kellett gondolniok, hogy mennyire nem egyenrangúak a társaságban lévőekkel.

Oser Spitz megszimatotha, hogy konok dühvel hallgató fiai miért tűrik, hogy nővérük egyedül legyen idegen férfakkal és nem is próbálta kiküldeni hozzájuk őket.

A hangulat a szobában mind nyomottabb lett. Már már kirobbanással fenyegetett, mikor az apa kimondta:

— Holnap átviszem Keresztúrhoz.

A feszültség egyszerre megoldódott, két éve várták, hogy apjuk elhatározza magát. Berta keresztúri útja, hitük szerint, a helyzet megváltozását jelentette. Keresztúr a csodák faluja volt. Itt lakott a csodarabbi. A csodarabbi, akinek csodatételeiről az ország határain túl is áhítatos döbbenettel beszéltek és akihez a szóbeszéd szerint grófok és katonatisztek is eljártak, hogy segítségét kérjék. Reb Scheieli — a hívők szerint betegeket gyógyított, értette a fák és madarak nyelvét, pusztuló vagyontokat mentett meg, vegyesházasságokat akadályozott meg csodák által, éjszaka a Messiással társalgott, hosszúnappor az Isten trónusa előtt imádkozott a lelke és hónapokkal előre jósolt meg történelmi eseményeket. Reb Scheieli szerette a Spitz-családot, az ő szőlőjükből kapott fürtökhöz mondta az új termés első fogyasztásakor mondani szokásos áldást és husvéti borát is Spitzéktől kapta évtizedek óta. A Spitz-család minden tagja ismerte a csodarabbit, csak Berta nem. Bertát azért nem merték elvinni hozzá, mert féltek, hogy tiszteletlenül fog viselkedni a szent pap előtt és talán még megbántani sem átalja majd. Már pedig inkább túrték, hogy Berta úgy viselkedjen, ahogy viselkedett, semhogy ez megtörténjen. Az öreg Spitznek még egy külön oka is volt arra, hogy ne vigye a lányát a szent paphoz. Tartott attól, hogy a rabbi lenézőn bánik majd Bertával, rideg

lesz hozzá és talán még ki is közösi. Ezt pedig nem akarta. Nem akarta egészen megtagadni a leányát. A rabbi lántónak gondolt magatartásának pedig ez lett volna a következménye.

— Holnap átviszem Keresztúrhoz.

Ez azt jelentette, hogy mindennel leszámolt. Nem tűri tovább, hogy a rosszmájúaknak módjuk legyen alaptalan aljasságok suttogására családja egyik tagjával kapcsolatban.

Másnap hajnalban a templomból egyenesen a Jurgecnek csúfolt fuvaroshoz ment és haza már Jurgec kocsiján hajtatott.

— Felkelt már az a lány? — kérdezte, mikor a házba lépett.

— A kisasszony még alszik, — felelte epésen a legidősebb fiú.

Oser Spitz elszántan az uccai szobába sietett és megvárta a leányát:

— Berta!

— Mi az? — riadt fel a leány.

— Öltözz fel. Jössz velem Keresztúrhoz.

Berta csodálkozva bámult az apjára. Nagy kék szemében valami édes álom köde úszkált, arca olyan volt, mint egyetlen rózsaszírom és fehér fogai kissé nedvesen csillogtak frissen hasadt ajkai közül.

— Keresztúrhoz? — ámuldozott.

— Siess! — szólt rá az apja.

Berta enyhe gúnyjal elmosolyodott, aztán kiugrott az ágyból. Tudta, miről van szó és már előre élvezte, hogy milyen fölényes lesz a vén kuruzslóhoz, ahogy ő a keresztúri csodarabbit nevezte.

Gyorsan felöltözött, kabátja alá dugott egy könyvet és felült apja mellé a kocsira. Jurgec a bakon izgalom fogta el. Ő is, mint mindenki a faluban, évek óta várta, hogy a keresztúri szent rendet teremtsen Spitzék családjában. Szinte boldog volt, hogy ő közölheti elsőnek a szenzáció hírért a faluban. Alig várta, hogy elmondhassa valakinek a nagy ujságot és türelmetlenségében nagyokat húzott ostorával a szalmán tartott gebére.

Berta meg az apja az egész úton hallgattak. Csak mikor Keresztúr alá érkeztek, szólalt meg a leány:

— Azt hiszi apa, hogy két kockacukorral kiűzi belőlem a felvilágosodottság ördögét?

Az öreg Spitz szíve összeszorult. Mi lesz, ha a szent nem méltatja szóra a leányát és a leány ebből azt gondolja, hogy félt az ő fölényétől? Vagy mi lesz, ha két kockacukrot ad neki, mint az „ám hoorec“ betegeknek szokta. Nem lenne ez sem csoda, hiszen az ő leánya „ám hoorec“ a zsidóságban.

Nagyon félt ettől a találkozástól, visszacsinálni azonban már nem tudta.

Megérkeztek a falu közepére a csodarabbi nagy sárga házához. Az épület előtt az úri határokból, kivénhedt bricskákából és megkopott csézákából lett bérkocsik egész raja tanyázott, várván csodáért jött utasaikra. Az udvaron a hívők serege várakozott, a szobákban a „gabek“, a szent íródeákjai írták a hébernyelvű kérvényeket, melyeket a látogatók alig hallhatóan súgtak fülükbe.

Spitzéket nagy tisztelettel fogadták. Berta idegenkedve gögösen állt apja ismerősei között. Hosszú selymes pillait félig lehúnyta és szívében az egyedülállóság, a csodából való kiemelkedettség érzése gögölt. Nyelve alatt gúnyos, fölényes szavak gyűltek és magabiztosan készült arra a nagy forradalmi beszédre, amelynek elmondását évek óta tervezte.

Az öreg Spitz szorongott és elhomályosodott a szeme, mikor a szent szobájába léptek. Berta az ajtónál ált meg. A csodarabbi előtt nagy, sárgálló lapú könyv tárult, testén sűrű selyem kaftán fénylett, fején nagykarimájú kalap feketélt. Az arca nem volt látható, mert a könyv fölé hajolva ült.

— Rebbe — szólalt meg Oser Spitz az üdvözlés után. — Elhoztam a leányomat, mert rossz.

Bertában ekkor felgyülemlett minden: hogy ő nem rossz. Ő csak fiatal, élni szeret. Kivágyik a környezetéből, több levegőt akar és hagyjanak neki békét azokkal a kockacukros csodákkal, ő nem hisz bennök és neki édesebb a szemét nyitó könyvek szava, a tiszta levegő minden kockacukornál. Hagyjon neki békét ez a kuruzsló, aki „vegyes házasságokat akadályoz meg, csodák által“, „éjszaka a Messiással társalog“, „ért a fák és madarak nyelvén“.

Mindez felgyült benne és ki akarta önteni magából.

A szobában még ott röpködött apja sötét, szomorú mondata: „Elhoztam a leányomat, mert rossz.“

És a csodarabbi ekkor felnézett. A szeme szelíd volt, arca mosolygott. Megbékélt tekintete végigsimította a leány friss, kipirult arcát, háborgó tőszemét, azután, mielőtt Berta egyetlen szót mondhatott, így szólt:

— Oser, nem rossz lány ő. — Melegen, halkán hangzott és Bertához intézve ismételte: — Ugy-e, nem vagy te rossz?! Ugy-e, nem leszel te rossz!

Bertában minden feszültség meglazult, de nem tudott szólni. A csodarabbi pedig intett:

— Elmehettek.

Oser Spitz szótlánul, összerándult szemöldökkel, összeszorított foggal kiment. Komoran ült fel a kíváncsi Jurgec kocsijára is és csak akkor enyhült meg, mikor a határban a leánya hozzáfordult és puha hangon ezt kérdezte:

— Apa, úgy-e igaz, hogy a rebbe ért a fák és madarak nyelvén?!

MICHAEL BURSTEIN: A HÁTTERBEN

1.

— Motel, Motel, hát lehet ezt így folytatni? Hej, Motel! Válaszolj már, mi lesz ennek a vége?

Gitel összetett kezekkel állt a könyvszekrény előtt s a feje nyugtalanul mozgott ide-oda, mint a szemben lévő, kopott falióra ingája. Haraggal és fájdalommal nézett az urára, de hangjában a rejtett szánakozás remegett. Motel nem hallott semmit. A rozsdás óra tik-takkozása egybeolvadt Gitel sóhajával és mindkettőt elfojtotta az esőcseppek koppanása, melyekkel a szél verte az ablakot.

Egy könyv felé hajolva ült némán, hallgatagon, kicsi pislákoló szemeit mélyen belefúrta a sárga, ráncos lapokba, mintha menedéket keresne az apró héber betűk sűrűjében. Gitel nem tágtott.

— Motel, te már nem törödsz semmivel. Maradhat ez így? Kőszívű vagy, ha ezt elviseled: a lányunk gépet akar vásárolni, hogy fehérneművarrással keressen kenyeret. Mit szólnak majd az emberek, hé?

Motel fülében tartalom nélkül csengtek a szavak. A „gép“ szónál fölkapta a fejét és összerezte. Most úgy hangzottak neki Gitel szavai, mint egymáshoz ütődött üres fazekak kongása. A Talmud-könyv lapján nagy csoportokban nyargalni kezdtek a betűk és középen, a Toszafoth és a Rasi szövege között, egy varrógép kattogott. Motel a homlokához kapott. Tisztán hallotta a varrógép kattogását. A gép előtt görnyedten ült a lánya s a könyv lap szélén, a „Jegyzetek“ helyén ingek és egyéb fehérneműk hevertek halomban. Fedetlen fejű fiatal emberek jönnek a lányához s ő ingeket varr nekik színes zefírből és selyemből.

Áhítattal újra a tanulásba mélyedt. De a szemeit elfutotta a könny párája. A betűk himbálózni kezdtek és végül apró, sűrű ólomdarabokká merevedtek. Belegabalyodott egy súlyos témába és nem tudott kijutni belőle. A gépezet megállt s az agya száraz volt, nagyon száraz, egy csepp olaj nélkül.

Motel felállt s a szekrénybe helyezte a könyvet. Gitel a kanapén ült, a híres rabbi, a Chofec Chajim

portréja alatt, lehajtott fejjel és ölében egy lábassal. Egy tompa késsel sárgarépát vagdalt és nehéz sóhajok kíséretében hullatta az edénybe a kerek zöldségdarabkákat. Motelnek összeszorult a szíve.

Ha már végre elhallgatott, nem akar találkozni a tekintetével. Félig lehúnyt szemekkel járkal fel-alá a szobában, egy pillanatra megáll az ablaknál, csontos ujjával kopog a deszkán s az üveg tükrözésében látja, hogy Gitel könnyei szakadatlanul omlanak. Motel nem bír egy helyben maradni. Most valamit tennie kell, valami nagyon fontos dolgot. Magára kapja a kabátot, gyorsan begombolja és lesimítja összekúszált szakállát. Kevés ideig maga elé mereng, mintha kutatna valamit az emlékezetében, aztán lábujjhegyen az ajtóhoz surran. Kilopódzik a szobából és szokászerűen kimegy az uccára.

Motel sietve megy az uccán. A kereskedők az üzletek üvegajtaján át utána néznek és azt hiszik — Motel maga is azt hiszi, — hogy ő most, mint rendesen, a faraktárba siet. A kapu előtt már bizonyára sorban állnak a fuvarosok és várják a szállítmányokat. Megáll a fatelep csukott kapuja előtt. A kerítés hasadékain át látja Motel, hogy egy nagy darab hely gypel van benöve. Ügylátszik, már régen nem öntötték fel kavicssal az udvart. A raktár sarkában egy gerenda fekszik, piszkosan, sárral bekenve. A gerendán keresztben két szál deszka van, melyekről Motel nem tudja, hogy kerültek ide. A szél fúj s a deszkák úgy mozognak, mint egy gyermekhintá. Buta gondolat fut át Motel agyán: fel kellene ülni a hintára és lógni nyázni fel-le, fel-le, a végtelenig.

Az eső erősödik és élesebben zuhog. Motel érzi testén a vízsugarakat s a gallérjánál befolynak az esőcseppek és libabőrössé teszik a nyakát. A tettekrezség, amely kikergette a szobából, lassan elhagyja s a gondolatai hűvösebbek lesznek. Megint gyengének és tehetetlennek érzi magát és újra csak belátja, hogy nincs kiút és nincs semmi mentő ötlete. Szomorúan elhagyja a fatelepet, beburkolózik a kabátjába és leeresztett fejjel hazafelé indul.

Motel teljesen kieresztette a gyeplőt a kezéből. A ház önmagától működött. Sem Gitel, sem Motel nem tudták, hogyan történt, de egyszer csak meglátak egy varrógépet az ablaknál. Chava tüzes arccal hajolt a gép fölé és kész ruhadarabokat ontott a keze alól. Motel csodálkozott és némán összenézett a feleségével.

Estefelé Chava feláll a géptől. Ki akarja gombolni a fehér gombokat, hogy levesse a fekete kötenyt. Hirtelen észreveszi az apja tekintetét és elpirul. De újra visszanyeri sápadt színét, ami szigorúbbá teszi az arcát. Makacsul oldaltveti a fejét és szembenéz a szüleivel. Ő dolgozni akar, neki dolgozni kell és hagyják már abba a sóhajtozást.

Apa-anya az asztalnál ülnek és hallgatnak. Motel arcát a bánat felhője borítja. Úgy tűnik neki, hogy ő most gyászol és szavak nélkül sirat egy közeli, nagyon kedves halottat. Chava látja, hogy a szülei még mindig szomorkodnak, mire sajnálkozás tölti el és visszaesik magában. A gépen levő ingek eszébe juttatnak valamit. Összecsomagolja, felölti a kabátot és szótlánul a tükörhöz lép. Az anya meglátja Chava arcát a tükörben. A leány arca sápadt és sovány. Hosszú szűk szeméi mélyebbek s beesettek lettek s a szemek alatt árkot húznak a sötét karikák. Gitelnek a szívébe nyilal és azt gondolja magában, hogy nincs benne semmi érzés, ha ő ezt végig tudja nézni. Chava hóna alá veszi a csomagot és az ajtóhoz lép. Az anya már nem tudja magát visszatartani és könnyes szemekkel fordul Chavához:

— Várj egy kissé, Chavele, amíg jó sötét lesz, aztán majd elviszed a csomagot...

Chava torkát könnyek fojtogatják. Visszalép és arccal az ablaknak fordul. Az est már kezd leszállni és Chava érzi, hogy a sötétség a testébe hatol és nehéz teherként lerakódik rajta.

3.

Motel hozzászokott a varrógép kattogásához és bárha még most is fájdalmas szúrást érzett, mint az elején, mikor Chava varrónő lett, mégis megszerette közben a gépet s reszketett érte, nehogy Isten ments, valami baja történjen. Mert bizony sok minden történhet a mostani időkben! A fiókokban kifizetetlenül hevernek az adótartozásokról szóló zöld és piros cédulák, melyekre még haladékot sem kért. A fatelep gerendái és cementszáljai súlyosabbak voltak a varrógépnél és minden úgy elszállt, mint a pelyva. De hirtelen felöltik benne egy gondolat: Chava már nagykorú, a gép az ő nevében van és ő fizeti a részleteket. Erre Motel megnyugszik.

Kissé sérti a tekintélyét a varrógép. Úgy tűnik neki, hogy elfoglalja a helyét és kitúrja eddigi pozíciójából. A felesége már nem gyötri őt kérdésekkel és huzdításokkal. A megélhetés ügyében a lányával tanácskozik és teljesen rábízta magát. Ez bosszantja Motelt. Ő is bele akar szólni az ügyek menetébe. De a felesége erélyesen leinti.

— Ne avatkozz olyasmibe, ami nem tartozik hozzád. Van egy kanál ételed, inged, ruhád, ülj tehát nyugodtan és elégedj meg a sorsoddal.

Motel hallgat és figyeli a gondolatokat, amelyek a gép kattogására keletkeznek benne. Agyában szüntelenül a Szentírásnak egy verssora kattog: Lechem leechol uveged lilbos. Ahogy a felesége mondja: egy kanál étel, ing és ruha. Ez minden, amire az embernek szüksége van. Különös, hogy ő erre nem jött rá magától. Még régen, a dolgok kezdetén. A fatelep és az erdőirtás előtt. És valóban, minek ellenkezzen, ha mindent elvégeznek mások s az ő élete napról-napra könnyen, nagyon könnyen mozog, mint a hal a vízben. Csak akkor érez valami keserőséget, mikor látja a lányát görnyedt háttal ülni, mintha valami súlyos teher lenyomná a földre. De ilyenkor is vigaszt talál. Eszébe jut, hogy az ember nem él örökké. Erre megnyugszik Motel és fáradtan lehajtja a fejét egy öreg könyv lapjaira.

Jiddishből: *Elijáhu.*

*Pesti zsidók ajándéka József nádornak
Geschenk der Pester Juden an Palatinus Josef*

UJ KÖNYVEK

FÜRTH MARGIT: KERESZTÚTON.*) Fürth Margit írói nyelvén érezzük, hogy szeretné egészen rövidre szabni az utat a lélektől a leírt betűig. Formakeresése frissen, fiatalon nyilatkozik néhány szaggatott mondatban. És többnyire sikerül neki megéreztetni, hogy minden mondani-valója egészen mélyről jön, onnan ahol önmagát boncolja, éli, írja, hogy saját lelkét szövi az írásba, mint ahogy az anya adja életét, véresejtjét, szívdobbanását gyermekének. Csupa zsidó miliót rajzol. Apró zsidóházak ajtaja tárul, zsidó törvény, zsidó tradíció ereje éled, hogy megszabja, építse az életutakat. De Fürth Margit érzi és elég merész, hogy megéreztesse: az emberi és főképpen az asszonyi lélek ős ösztönei, ős törvényei mélyebb rétegen fekszenek, mint a zsidóság. A zsidóság csak megszüri, megrostálja, átengedi vagy visszafojtja megnyilatkozásukat, amikor rajta keresztül a felszínre törnek. Mert a zsidóságot megkerülni, kijátszani nem lehet, minden lelki történet rajta keresztül vezet.

Fürth Margit minden novellájának középpontjában egy-egy asszony áll, egy családból valók, rokonok és mégis a jóságuk, a hallgatásuk, az önzetlenségük és az önzésük, a belenyugvásuk és a lázadásuk más és más. És főképpen mindegyik másképp igazodik el a keresztúton. És mindegyik

*) Megrendelhető a szerzőnél, vagy a *Mult és Jövő* kiadóhivatalában.

Boris Schatz : Mózes
A telavivi emlékkiállításból

életéből kihallatszik a megdönthetetlen igazság. Jobbra és balra, előre és hátra, felfelé és lefelé futnak utak. De a zsidó asszonynak csak egy igaz útja van: a ház, a férj, a gyermek.

Fürth Margit mindennapok himnuszát írja meg. A korai felkeléseket, a testvéri munka sokféleségét, a lelki szenvedések sokféleségét, a kis holtajtó felett csilingelő esengetyűszót, amely egyformán hangzik, akármit érez belül az asszonyi szív. Mindl, Frey Flóra, özv. Fülöpné ezeknek a mindennapoknak hősei, diadalmas önfeláldozásban lépnek át a keresztúton. De vannak, akik összetörnek, van aki „elveszítette önmagát“ és itt van a gyermektelen Papné, Iza, aki nem tud egyensúlyt tartani, aki mikor özvegyen marad, nem lát más megoldást: lefekszik a cselédágyra és kinyitja a gázcsapot. Úgy tesszük le Fürth Margit könyvét, hogy ezek a sorsok tovább zengenek bennünk, mint a megütött húrok éjszakai órán. És a zengésbe beleszövődnek saját életünk hangjai és megdöbbenünk: mennyi útkereszt, mennyi keresztút! Galuth és zsidó ujjászületés, vallás és fajtság, tradíció és modern élet, önzetlen anyaság és az „én“ lázadása, mennyi keresztút a mai zsidó asszony lelkében! Nyugatról a horogkereszt fekete árnyéka vetődik ide, keletről, tengereken túlról kék-fehér lobogó világít. És egészen testvéreinknek érezzük őket — Fürth Margit asszonyait.

P. E.

GERŐ ÖDÖN: EMLÉKEZÉSEK ZSIDÓ MAGYAR ÉRTÉKEKRE. A budai izr. hitközség mély kulturális érzékével jól cselekedett, amikor kiadta Gerő Ödönnek ezt a három klasszikus emlékbeszédét, hogy minél szélesebb körben terjedjen el az igaz zsidó értékek megbecsülése. Súlyos veretű mondatok, mint a csengő ércszilánkok sorakoznak egymás mellé a művész kezétől hatalmas egységgé kovácsolva. Baracs Károlyról tartott gyönyörű emlékbeszéde, amely a *Mult és Jövő*-ben jelent meg először, megérdemli, hogy az ember újból és újból elolvassa a Pro Palesztina első elnöke emlékének hódolva. És mintakép a Perlmutter Izsák művészetét méltató megemlékezés, valamint rövid tömörségében az Alexander Bernátról szóló megnyitó is.

ZELK ZOLTÁNNAK, akinek néhány szép, igaz versét közöltük, megjelent második verseskönyve is: „Úlj asztalomhoz“ címmel. Annyi költő jelentkezik mostanság és kevés jut el akár a második kötetig. Nem feltétlen anyagiak híján. De azért, mert kötetnyi-költők csupán, akik késő öregségükig hordozzák a nagy ígéret fiatalító hitét. Zelk Zoltán, a fiatal költők generációjához tartozik, s számunkra nagy szomorúság: lám ilyenek a fiatalok. Ennyire keserűek, fanyarak, ennyire megtépettek. S mert Zelk Zoltán valóban a legjobb termését adja a fiatalok magyar lírájának, ez a költészet nemcsak emberi, de irodalmi dokumentum is. Zelk kész lírát hozott első kötetében is, s újabb versei annak az egységes fejlődésnek menetében esnek, melynek iránya már nem változik, csak mélyül és szélesedik. Új könyve esemény lenne, ha ugyan ma már eseménynek számít az, hogy egy nagyon finom költő, szép, igaz, emberi verseket ír.

SELTMANN LAJOS FŐRABBI EMLÉKEZETE. (Kiadta a hódmezővásárhelyi izr. hitk.) Seltmann Lajos főrabbi emlékének megörökítéséhez járul hozzá ez a füzet, melyet a hódmezővásárhelyi izr. hitk. előljárósága adott ki. Dr Kiss Arnold, dr Löw Immanuel, dr Frenkel Jenő, dr Seltmann Imre és Steiner Ferenc hitk. elnök áldoznak benne gyász- és emlékbeszédeikkel a megboldogult emlékének. Tartalmazza ezenkívül a komoly füzet Seltmann főrabbi életrajzát, továbbá a különböző egyesületek gyászüléseinek és ünnepélyeinek jegyzőkönyveit, a részvényilatkozatokat és nekrológokat. Seltmann főrabbinak dr Seltmann Imréné Vajda Zsuzsanna által festett képe díszíti a

füzetet, melynek tiszta jövedelmét a hódmezővásárhelyi hitk. szeretetotthonának javára létesítendő „Seltmann Lajos-alapítvány“ céljaira fordítják.

FRIEDMANN VILMOS: GYASZ- ÉS ÜNNEPI BESZÉDEK. (Nyiregyháza, 1933.) Friedmann Vilmos, a jeles és szellemes nyiregyházi rabbinak csinos kötetben jelentek meg gyászbeszédei, valamint ünnepi beszédeinek egy pár ragyogó darabja. Egyszerű, keresetlen szavak, őszinte, szívből jövő gondolatok. Ez az egyszerűség, őszinteség, pátozmentesség teszi különösen vonzóvá és olvasmánynak is kellemessé ezeket a szép beszédeket. Különös értékei még a beszédeknek a belefűzött szellemes tóra- és talmudmagyarázatok. A szép könyv ára 2 pengő. Dr M. E.

KARL LIEBLICH: WAS GESCHIEHT MIT DEN JUDEN? Öffentliche Frage an Adolf Hitler (Zonen-Verlag, Stuttgart, 1932). Hitler kancellárságával különös aktualitást és érdekességet nyer Karl Lieblich új könyve, aki előző munkájában, a „Wir Jungen Juden“-ban, melyet tavalyi számaink egyikében ismertettünk, a zsidókérdés újfajta megoldásának eszméjét vetette föl, az interterritoriális nemzet ideájában. Lieblich kezdeményezésére megalakult 1930-ban a „Bund für Neues Judentum“, melynek céljait és munkaprogramját tárja ez a kötet Adolf Hitler elé.

ERNST VON DER DECKEN: EIN SÜNDER FÄHRT IN HEILIGES LAND (Carl Reissner Verlag, Dresden, 1932). Egy szkeptikus, vallástalan világfi, papírjai szerint német, keresztény, ujságíró, rövid túrát tesz Palesztinán keresztül és leírja benyomásait folyékony, társalgó stílusban. A palesztinaiak joggal bizalmatlanok az útleírások ilyennemű újdonságai iránt, mert futólagos pillantások alapján csak felületes ítéletet lehet alkotni. Ennél a könyvnél azonban el kell ismerni, hogy szerzője gyakorlott ujságírószemmel figyelte meg a jelenségeket és elfogulatlanul adja vissza azokat. Ez a könyv kétségtelenül csak szimpátiákat fog Palesztina számára szerezni.

DR RUDOLF STEINER: DIE GEHEIMNISSE DER BIBLISCHEN SCHÖPFUNGSGESCHICHTE (Das Sechstagerwerk im I. Buch Mose, Philosophisch-anthropologischer Verlag, am Goetheanum, Dornach, Schweiz, 1932). Nagyszerű tanúsága ez a könyv annak, hogy hány és hányféleképpen lehet a Szentírást magyarázni és értelmezni és egymástól mennyire távoleső felfogások és világnézletek tudják benne alapjukat megtalálni. Már a Talmud régi mesterei is négyféle értelmét ismerték a Bibliának (Pardész) és a későbbi időkben is mindig a legkülönbözőbb irányú kutatások tárgya volt Szentírásunk. Kutatták nyelvtani, történeti, irodalmi, filozófiai, vallástani, kritikai, etnográfiai, folklorisztikus stb. szempontokból. Mindezekhez most egy új szempont járul Rudolf Steiner könyvével: a teozófikus-antropozófikus értelmezés szempontja. Csodálatos, mennyi támaszpontot tud találni Steiner a maga felfogása számára a Biblia szövegében, értelmében, szavaiban, sőt pusztá hangzásukban is. Így például a „Das Mysterium der Urworte“ című fejezetben azt a hatást vázolja, melyet a bibliai teremtés első szavai az óhéber tanítványra, emberre tettek: „Bereschit bara elohim eth haschamajim weth harez.“*) Eine ganze Welt lebt in den Augenblicken, da ihm solche Worte durch die Seele zuckten.“ Hogy mi- ben állt ez a hatás, azt mi alig tudjuk elképzelni, mert bármely más nyelvre fordítva elvesztik ezek a hatalmas szavak őszerejüket, mondja tovább. A könyvben foglaltakat a szerző a dornachi „Freie Hochschule für Geisteswissenschaften, Goetheanum“-ban adta elő. Sajtó alá rendezte és előszót írt hozzá Marie Steiner.

*) Eredeti ortográfiával!

ZSIDÓ HUMOR

A PALESZTINAI HUMOROS LAPOKBÓL

Minden ünnepre meg szoktak jelentetni Jeruzsálemben és Tel-Avivban humoros különlapokat a megfelelő ünnepi stílusban. Az idén Sevuoth előtt megjelent az „Akdomuth“ című füzet, melyből alábbi részleteket közöljük:

MAGYARÁZATOK RUTH KÖNYVÉHEZ:

„És ment egy ember a judai Beth-Lehemből lakni Moab mezejére...“

Ebből következik, hogy akkor voltak zsidók Transjordániában is.

„És jöttek Moab mezejére és ott maradtak...“

Mutatja, hogy akkor nem működött még ott arab végrehajtóbizottság.

„És íme, Boáz jött Beth-Lehemből és szólt az aratókhoz: Isten veletek...“

Mutatja, hogy az akkori Boázok zsidó munkásokkal dolgoztattak, nem mint a mostani Boázok.

„Megparancsoltam az ifjaknak, hogy ne nyúljanak hozzád...“

Akkor is szemtelenek voltak az ifjak, amint látszik.

„Hogy ne járj az ifjakkal...“

Ez akkor is veszélyes lehetett.

„És visszamenének Juda országába...“

Boldog idők. Nem kellett certificat, beutazási engedély, vízum. Haymson még nem élt akkor.

„És zúgott az egész város...“

Ügylátszik, a „szervezett munkások“ megtámadták a „Betaristák“ felvonulását, amint most is történt.

„És éhség volt az országban...“

Mutatja, hogy Ruth könyve nem Oroszországban íródott. Mert ott így írták volna: „A burzsoázia kiéheztette a proletariátust...“

PERSZKY, A HUMORISTA.

Mikor Daniel Perszky, a kitünő humorista elhagyta az országot, kiadott egy könyvet ezzel a címmel: „Nevetés Izrael országából.“ Mikor Daniel Perszky vissza fog térni az országba, kiad majd egy új könyvet ezzel a címmel: „Nevetés Izrael országába...“

TURISTAADÓ.

A palesztinai kormány elhatározta, hogy tekintettel a mindenfelől érkező nagy turistatömegekre, új adót vezet be, hogy államháztartási fölöslegét ezzel is gyarapítsa: Minden turista néhány font adót fog fizetni a hajóról való leszállásakor. (Ezt a hírt a kormánylapok komolyan közlik, de bizonyára csak sevuothi tréfáról van szó, tehát itt a helye ebben a lapban!)

AZ ÜLDÖZÖTT HÁZIURAK.

A telavivi háziurak elhatározták, hogy az *emberi jogokat védő ligához* fordulnak Párizsba panasszal a lakók és Tel-Aviv városi tanácsa ellen, amiért nem engedik, hogy a házbérek emelésével kényelmesebb életet biztosítsanak maguknak. Úgy hírlik, hogy a liga válasza az volt, hogy azok a háziurak, akik a mai viszonyok között emelni akarják a házbéreket, nem emberek és így az ő panaszuk nem tartozik az emberi jogokat védő liga hatáskörébe.

B. WACHSTEIN (WIEN): MODERN „IDÉZŐMŰVÉSZET“

Essayt lehetne írni arról, hogy manapság hogyan „idéznek” az irodalomból. De én megelégszem azzal, hogy rámutassak néhány jelenségre. A becsületes „leírók” főképp csodálatos naivságukkal tűnnek ki. Például valaki leírja más munkáját szóról-szóra és aztán fölé írja: „*utánnomás tilos!*” Sokkal komplikáltabb az idegen birtok eltulajdonításának másik módja, amikor az író tudatosan jár el. Nagy kölcsönt vesz fel és „alkalmilag” teljesíti a fizetést egy-egy eldugott helyen, mellékutcában, vagy így, hogy „*vesd össze...*” Nagyon kedvelt dolog a „merítők” között, hogy az *ős-forrást* említik, annak ellenére, hogy *ennek létezéséről is csak a másik művéből vettek tudomást* és ők maguk nem igen kutatták a dolgot, hogy ez az *ősforrás* valóban létezik-e. Ez megtörténik akkor is, ha az illető igazán tudós kutató a saját súlyos munkájával fedezte fel azt a forrást, amelyet az „idéző” egyszerű „lásd” rámutatással könnyedén el-sajátít. Lehetőség nyílik nagy tudás fitogtatására, ha az igazi kutató legalább fél tucat előddel szállt szembe, hogy az igazát megvédje. Ilyenkor aztán a „nyomdokaiban járó” kihasználja a konjunktúrát és átveszi az összes idézeteket és ha jó kedve van, néha még az eredeti forrást is „hozzáveti”. Aztán a szegény olvasó törheti a fejét. A sok „vesd össze” és „lásd”

Edmund Perle: Temetőben — Auf dem Friedhof

között ugyancsak elronthatja a szemét. Egészen eredeti módszer, amikor a mások kutatásának eredményét egyszerű anyaggá degradálja, úgyszólván „ős-anyaggá” változtatja, amelyet az új „szerző” még csak formába önteni óhajt, amihez nagy segítséget nyújt neki a „lásd”, ez a szegény szó, amelyet lelkiismeretes tudósok a legvégsőbb becsületesség kedvéért vezettek be a tudományba.

Mint hogy minden szerzőnek óhaja, hogy egyszer őt is idézzék, nem maradhat el az, hogy akinek megadatott a hatalom, hogy idézzon, tudatára ébred ennek a hatalmának. Nem látja, hogy a forrás megnevezése kissé a saját ügye is. A lehetőség, hogy ösztöneit kielégítse, megvalósulást keres. A szerzőt csak akkor idézi, ha egyet suhinthat rajta, még akkor is, ha ez az ütés visszasújt az idéző fejére. Zavartalanul boldog a vadász, ha a kutatás előző eredményei sorozatos műbe vannak lefektetve, akkor a kliens, aki az iránt a terület iránt érdeklődik, „források”, „kutatások”, „Írások, stb. stb.” tömkelegében kell hogy eligazodjon. Az ilyen szegény kutató számára, egy jól vezetett könyvtár valóságos mentőállomás, amelyen a hiányos címek és utalások zür-zavarából üdülést találhat.

Mennyire elavult a régi mondás, hogy „aki közöl valamit az eredeti szerző megnevezésével, az megváltást hoz a világra”. (Atyák mondásai, VI. 7.) Az írók világa köszöni az ilyen megváltásokat. Senkinek sem jut eszébe, hogy megkérdezze: Kik azok, kiknek vizéből iszunk és kiknek a nevét elhallgatjuk? (Talmud Horajoth, 14/a). És milyen időszerűtleneknek tűnnek ma a pedáns Talmud-korbeli mesterek, akik egy-egy tárgynál nevek egész láncolatára hivatkoznak. De azért ez a régi becsületesség, a modern embernek is okot ad a gondolkozásra. A tudás terjesztése vallásos cselekedet volt, de azért az akkori világ szükségesnek tartotta a szerző megállapítását is. Az emberi fáradság gyümölcsének ismertetése és terjesztése vallási, etikai és szociális szempontból egyaránt örömet okozzon a becsületes munkásnak. De az odaadó munka kapzsi kihasználása, különösen a tudomány ártalmára, egyáltalán nem felel meg. A mi világunk, amely annyira kényes a „magántulajdon” szentségére, erre a területre nem irányítja figyelmét. Az okos idézők nagy sikerekre számíthatnak és annyit „alkothatnak”, amennyit csak akarnak.

ISKOLAI JUTALOMKÖNYVÜL kedvezményesen megrendelhetők a *Mult és Jövő* könyvei. A Biblia képekben 500 illusztrációval. A Feltámadó Szentföld 200 illusztrációval. Patai József: Herzl 100 illusztrációval. Patai: Kabala, chaszid-legendák. Sass Irén: Énekek éneke. Bibliai regény. Patai Edith: Engem hív a föld. *Mult és Jövő* kiadóhivatala, Vilmos császár-út 34., Vadász-u. 11.

CIONA TAGGER

Jeruzsálemi kiállítását az egész palesztinai sajtó elismeréssel és szeretettel fogadta. A fiatal festőművész, aki tanulmányait Európa metropolisáiban végezte, egyike azoknak az eret izraeli művészeknek, akik megmaradtak izig-vérig keletinek. A legmodernebb festőtechnika, a legmerészebb, legújszerűbb festői felfogás mögül is kiütözik Ciona Tagger képein a keleti embert, keleti művészt jellemző megnyugvás a jelenben, a lassú elfordulás minden harctól. Sehol sem találunk egymással hadakozó, egymás ellen kiabáló színeket Ciona Tagger képein. Mintha halványzöld fátyol borítaná, tompítaná valamennyit. Chaluca, beduin férfi vagy tájkép — mindegy: halk, csendes színek, finoman vezetett ecset — egy kicsit önarckép valamennyi Ciona Tagger-festmény. Halk, finom, kameaszerű jelenség. Ciona Tagger kedvence a jeruzsálemi társaságnak; ritkán beszél — ritkán lép a nyilvánosság elé műveivel, de ha megteszi, mint ahogy most is, egy elmélyedő művész csöndes haladását mutatja a tisztultabb művészet magasságai felé.

(Jeruzsálem) P. É.

Ciona Tagger : Anyám, Imma

DR C. H. IRWIN, M. A.: THE BIBLE, THE SCHOLAR AND THE SPADE. A Summary of the Results of Modern Excavation and Discovery. (The Religions Tract Society, London, 1932.) Ez a könyv a lehető legegyszerűbb formában adja a művelt olvasónak és érdeklődőnek a bibliai országokban folyó újabkori ásatások és felfedezések eredményét. A szerző a Biblia főbb történeti elbeszéléseit választotta vezérfonalul és kimutatja, miként támasztják alá és erősítik meg ezeket az elbeszéléseket az emlékek, papirusok és feliratok adatai. Maga az ásatások és felfedezések históriája a történelmi romantika legérdekesebb fejezetei közé tartozik.

Ciona Tagger jeruzsálemi kiállítású

Ciona Tagger : Keleti típus

DR BLAU LAJOSNÉ: JEGYZET EGY „ÉRDEMLAP“-HOZ

A „Mult és Jövő“ f. évi májusi száma múzeumi cikkének keretében bemutatja a régi pesti zsidó iskola „Érdemlap“-ját, mint a mult egyik érdekes dokumentumát. A cikk tudós írója a gyűjtő szempontjából méltatja az érdemlapot, mint izléses munkát, a magyar és zsidó motívumok korszerű összegeztetését.

De túl az okmányoknak, mint ilyeneknek, nevezetes voltán, nem lesz talán érdektelen annak feljegyzése sem, hogy ki volt az, akit 14 éves korában a régi, nemes tradíciójú iskola ezen érdemlapjával kitüntetett. Mert az ifjú, ki már ekkor kivált társai közül, egész életével, működésével, rendkívüli egyéniségével teljes mértékben beváltotta a hozzáfűzött reményeket. Említsük fel tehát nevét és életmunkáját és sorozzuk őt is az iskola egykori kiváló növendékei közé.

Herzog Ödön (az érdemlap és az akkori megnevezés szerint: Herzog Edmund), született Rajeczon, Trencsén megyében, 1840-ben. A „pesti izr. rendes főtanoda“, majd a budai főreáliskola után a Wien-i műegyetemre került, ahol a szorgalmas és kiváló diák kitünt társai közül. Különösen a matematikában volt kiváló és ezért oktatója lett a bécsi törzstisztanfolyam néhány hallgatójának. Utóbb a vezérkari tiszteket oktatta a műszaki tudományokra. Tanulmányait a műegyetem elvégzése után a képzőművészeti akadémia építészeti szakán fejezte be. Hivatalnoki pályája 1867-ben az osztrák déli vasútnál kezdődik és folytatódik a Pest—losonczy vasútnál, a kir. magy. építőigazgatóságnál és a m. kir. államvasutaknál, hol nyugdíjaztatásáig, 1908-ig szakadatlan közhasznú és fontos tevékenységet fejt ki. Résztvesz a fiumei vonal és a Salgótarján—ruttkai vonal építkezésében. Az ő tervezése és vezetése mellett épül ki 1870—73-ban a selmeczbányai vonal, később az erdélyi szorosokon át vezető vonalak (Vöröstorony, stb.). 1889-ben Baross Gábor Budapestre hozza, hol a Máv. igazgatóságánál magas és felelősségteljes hatásköre van. Ez utóbbi minőségben hervadhatatlan érdemei vannak az alföldi vasútállomások vízellátásának biztosítása körül, amennyiben az ő rendszere szerint és az ő kezdeményezésére fúrt artézi kutak szüntették meg az üzemet sokszor megbénító vízhiányt. Nagy érdemei elismerésül 1908-ban, nyugalombavonulása alkalmából, a kir. tanácsosi címmel tüntették ki.

Irodalmi munkáinak hosszú sorából felemlítjük „A méterrendszer megismertetése“ (1876) c. nagyjelentőségű művét, továbbá „Praktische Anleitung zum Höhenmessen mittelst Dosenbarometer“ (1870. és II. kiad. 1873), „Vízszerezés artézi kutak segítségével“ (1895).

Univerzális műveltségű, sok nyelvet tökéletesen bíró, minden iránt érdeklődő, közvetlen egyéniség volt, aki késő öreg korában is, dolgozószobája csendjében, állandóan továbbképezte magát. Egész életének irányítója a szorgalom, a kötelességtudás. Jellemének fővonása a jóság, az emberszeretet, a szerénység. Lelke el van telve a minden szépért való rajongással és a legmagasabb Hatalomba vetett hit áhítatával.

Tartalmas életét 1927-ben, 87 éves korában fejezte be.

Siófokon

a legelőnyösebb nyaralás a

Fränkel

Modern folyóvizes szobák. Gyönyörű nagy árnyas kert és fedettterasz. Elsőrangú normál és diétás konyha. Kérjen prospektust.

orth. kóser penzió éttermében a fürdőtelep legszebb helyén, Batthyány ucca 16.

Érdeklődés

Budapesten is

Fränkel

penzióban

Rombach u. 11

TOLLHEGYRŐL

JÖN AZ ÉBREDÉS.

Az ébredésből is lehet felébredni. Egyes ébredőknél előbb, egyeseknél később. Az egyik németországi ébredő szenzációs cikket írt a Berliner Tagblattba, amelyben megállapította, hogy nem minden dolog józan, amit ébredők cselekszenek. És az eddigi mentalitással szemben is kiemelte, hogy vannak becsületes, hazafias német zsidók, akik a háborúban hőiesen kivették a részüket, számarányukon felül is és a csalás sem „zsidó monopólium“, ahogy eddig hirdették. De egyetlen fecske még nem csinálna tavaszt, ha nem jelent volna meg a Tagblatt hasábjain, ahol eddig egész más dolgokat csicseregtek. Talán mégis csak itt az ébredésből való ébredésnek első jele és csakugyan kisüt már a tavaszi nap is.

MOGEN-DOVID; HOROGKERESZT.

Debrecenben szeretne volna az egyik fajvédő ujság Dávid pajzsa ellen felvonultatni a horogkeresztet. És ezzel kapcsolatban szökött „a zsidó gimnázium kajlafülű farkaskölykeiről“ és hasonló zöldségekről. Mintha Dávid pajzsa valóban csak ezt rejtegetné. Mintha Dávid pajzsa alól nem zengtek volna fel zsoltárénekek, miket zsidó- és kereszténytemplomokban egyaránt áhitattal dalolnak. Dávid pajzsa nem ellensége a horogkeresztnek, amíg békés zászlót díszít, ami szintén elképzelhető egy kis emberi vagy emberséges fantáziával.

„CSODÁLNI VALÓ NÉP A ZSIDÓSÁG.“

Ezt mondotta Francesci Nitti volt olasz miniszterelnök. „A legnemesebb eszmék kigondolója a zsidóság“. Sokrates és Plato előtt évszázadokkal hirdette az emberiségnek az igazságosság eszméjét, amely megóvjaa a népeket az erőszaktól, a brutalitástól. És mégis üldözik a zsidóságot. — Talán csak a „mégis“ nincs ebben a fenkölt beállításban jól alkalmazva. Talán a mégis helyett helyesebb az „azért“. Az erőszak emberei épp azért üldözik a zsidóságot, mert az erőszak ellen fordul minden tanítása. És mert „csodálni való“, azért is gyűlölik. Mert sokkal könnyebb gyűlölni, mint csodálni valakit.

NEIGER

J. rituális étterme

Budapest, VI., Teréz-körút 4

Lakodalmak és bankettek részére

külön díszterem! Ujjonnan átalakítva

Kitűnő

4 fogásos ebédet házhoz szállítunk P 1.80-ért

Wendemann

lakásberendező
ipar

Semmelweis ucca 7.

Külön javító és bőrfestő műhely

KRÓNKA ÉS SZEMLE

ELŐADÁSOK ÉS IRÁSOK PALESZTINÁRÓL MINDENFELÉ. A „Mult és Jövő“ és „Zsidó Szemle“ által rendezett szentföldi társasutazás egyik öröndetes eredménye, hogy mindenfelé sűrűn hangzanak el igen értékes előadások és jelennek meg személyes tapasztalatok alapján megírt érdekes cikkek Palesztináról. A hivatásos írókon és publicistákon kívül is sokan megihlettek a Szentföld új életétől, amelynek szépségét és melegét igyekeznek másokba is átsugározni. Budapesten *Alapi Béla* bankigazgató mélyen átértzett cikksorozatát írt a szentföldi útról az *Egyenlőségben*, *Reich Jenő* gyáros előadásokat tartott, pompás fényképfelvételeivel illusztrálva, Székesfehérvárott dr. *Szegő Miklós*, a hitközség és az Országos Iroda alelnöke és neje, *Békéscsabán* dr. *Vértes Andor* ügyvéd és neje, *Trencsénben* *Falus Leona* és dr. *Weisz Emil* főorvos, *Léván* *Munk László*, *Deutsch Elemér* és *Löwinger Mózes*, *Ungváron* dr. *Salamon Kálmán* ügyvéd, *Bártfán* dr. *Atlasz Miklós*, *Pancsován* dr. *Feuer Imre*, *Athénben* *Widder Samu* ismertették lelkesen az új Palesztina fejlődését. Egyes előadásokra még visszatérünk.

AZ IZRAELITA SZÜNIDEI GYERMEKTELEP EGYESÜLET ma tartotta XXI. rendes közgyűlését nagyszámú és előkelő közönség jelenlétében, *Kálmán Henrik* kincst. főtan., egyesületi elnök vezetésével. *Galambos Jenő* ügyv. igazgató által beterjesztett jelentésből a közgyűlés örömmel vette tudomásul, hogy az egyesület a mult évben a hatóságok, felekezeti testületek és nemesszívű pártfogóknak áldozatkészségéből közel 700 gyermeket nyaraltatott *balatonboglári és diósjenői telepein*. Elnökül újra egyhangúlag *Kálmán Henrik* kincst. főtanácsost választották meg, ki nek a közgyűlés lelkes munkásságáért meleg köszönetet szavazott. Egyházi elnökké dr. *Groszmann Zsigmond* rabbi, elnökhelyettesekké *Deutsch Vilmos* tőzsdetanácsos, *Dános László* kormányfőtanácsos és *Lunzer Pál* ügyv. igazgató választották meg. Védnökök lettek: dr. *Grauer Vilmosné*, *Krámer Miksa* korm. főtan. és *Blockner Izidorné*, tiszteletbeli elnökök pedig *Fleissig Sándor* kincst. főtan., dr. *Rosenák Miksa* egészségügyi főtan., dr. *Glückstahl Samu* felsőházi tag, dr. *Lang Lajos* felsőházi tag és dr. *Stein Emil* vezérigazgató. 1933. évre számvizsgálókul: alsóterényi *Auer Róbert*, *Kreiner Ferenc* és *Gottlieb Béla* választották meg.

RABBIKONGRESSZUS SZÉKESFEHÉRVÁROTT. A Dunántúl összes rabbijai gyűltek össze a községkerületek vezetőivel együtt Székesfehérvárott április 25-én, hogy kongresszus keretében vitassák meg a hitélet problémáit.

A kongresszust dr. Hevesi Simon vezető főrabbi imája vezette be a neol. izr. templomban. A kongresszust a községkerületek gyűlései előzték meg. A nagygyűlésen Schwartz Jakab győri főrabbi ismertette a vallásoktatás módszerét, dr. Hirschler Pál székesfehérvári főrabbi magvas tanulmányt írt az olcsó Biblia kiadatásáról, dr. Winkler Ernő főrabbi pedig a szórványos hitközségek ellátásáról beszélt. A szervezeti reformról dr. Kallós Henrik tartott beszámolót. A kongresszuson Stern Samu orsz. irodai elnök elnökölt és gondolatokban gazdag megnyitó és záróbeszédet mondott.

REMÉNYI-DIJ A ZENEMŰVÉSZETI FŐISKOLÁN. Hétfőn délután óriási érdeklődés mellett tartották meg a Zeneművészeti Főiskolán az ezévi Reményi-dijért folyó hegedűsversenyt. A versenyen résztvevő mind a négy művésznövendék nagyszerű tudásáról tett tanúságot. Az értékes díjat — egy 1600 pengő értékű Reményi-hangversenyhegedűt — a dr. Huby Jenő főigazgató elnökletével, az intézet tanáraiból alakult zsűri *Bardócz Margitnak*, *Gabriel Ferenc* tanár kiváló növendékének ítélte Bach: Gigue- és Huby: Walzer Paraphrase művészi előadásáért.

EHRlich G. GUSZTÁV GYÁSZA. Súlyos csapás érte a közszeretethen álló Ehrlich G. Gusztáv családját. Dr. Ehrlich Mátyás, a Szeretetház kitűnő főorvosa, hosszas betegség után elhunyt. Kartársainak, barátainak és tisztelőinek nagy részvéte mellett temették el a Kerepesi-úti temető családi sírboltjában. Dr. Hevesi Ferenc főrabbi gyászbeszéde után Endrei Henrik a Chevra, dr. Kövesi Géza professzor a Szeretetház nevében és Héber Bernát, mint volt tanára, búcsúztatták. Osztatlan részvét nyilatkozott meg a főváros egész társadalma körében a 85 éves Ehrlich G. Gusztáv és neje iránt, akik az utolsó években immár harmadik gyermeküket temették el.

Balatoni gyermeküdülő

Balatonlellén

5-15 éves leányok és fiuk részére

Gondos felügyelet. Bőséges ellátás.
Német társalgás. Sport. Saját strand

Prospektust küld:

Pásztor - nevelőintézet

Budapest, VI., Délibáb-utca 25. Telefon 19-1-48

VERŐ ADÉL LEÁNYNEVELŐ

BUDAPEST, VII., IDA-UTCA 3.

VÁROSLIGET, VILLANEGYED. TELEFON 96-3-13

Egyéni nevelés, Kis létszám. Közelben minden típusu leányiskola.

Korszerű berendezés és áruk Orth. közer ellátás.

Nyáron: Gödöllőn, nyaralójában, Rákóczi-utca 8.

LOHR MÁRIA „Kronfusz“ vegytisztító és kelemfestő

Gyár és központ:
VIII., Baross-utca 85. szám
Telefon: József 302-37

A BUDAPESTI WIZO májusi tagösszejövetelén Sass Irén, Fürth Margit, Beregi Ármán és Jemnitz Sándor tartottak előadásokat. Május 10-én a WIZO ünnepélyesen fogadta Palesztinából visszaérkezett tagjait, akiket dr Friedmann Ignácné üdvözölt. Beszámolót tartott dr Vernetiáner Jakabné (Miskolc) és Reisz Endréné (Budapest). Május 25-én jólsikerült garden partyt rendezett a WIZO a K. K. L. javára. Itt említjük még meg, hogy a magyarországi WIZO belépett a MINOSz-ba, a Magyarországi Nőegyletek Országos Szövetségébe, melynek a kongresszusán dr Baracs Marcellné üdvözölte a WIZOT, melynek céljait a kongresszuson dr Friedmann Ignácné és Fürth Margit ismertették.

HEVESI FŐRABBI ELŐADÁSA A HÁZASSÁG PROBLÉMÁIRÓL. A Magyar Polgári Blokk előadásorozatot rendezett a házasság problémáiról. Országos nevű papok, orvosok, írók és jogászok ismertették az ankét során a pár-választás, a házasság, a válás fontos problémáit. A katolikus egyház álláspontját nemrégiben dr Baranyay Jusztin egyetemi tanár világította meg. Május 20-án este 9 órakor dr Hevesi Ferenc főrabbi tartott nagyérdekű előadást a házassági ankéton.

A BUDAI IZR. HITKÖZSÉG elöljárósága Kelenföld-Lágymányosi Templomkörzete részére Budapest Székesfőváros által adományozott telken építeni szándékolt templom, iskola és paplak tervezésére tervpályázat hirdettette. A beérkezett pályaműveket a következő szakzsűriből álló bizottság bírálta: Csármann Ferenc ny. székesfővárosi tanácsnok, Jónás Dávid, Reiss Zoltán, Erős Imre és Kiss Géza okl. építészmérnökök, valamint egerszalóki Czigler Béla okl. gépészmérnök. A bizottság határozata szerint az I. díjat Novák Ede budapesti építész (V., Pannonia-u. 14.), II. díjat Hamburger István budapesti építész (IV., Ferencz József rakpart 26.), a III. díjat Román Ernő budapesti építész (II., Pasaréti-út 1.) nyerte el. Ezenfelül megvételeire ajánlták az alanti pályázók pályaműveit: Kardos György, Faragó Ferenc, Sós Aladár és Pollacsek György budapesti építészek. Több terv dicséretben részesült. Az összes beérkezett tervek a körzet I., Váli-út 6. sz. alatti tanácstermében f. hó 26-ig bárki által megtekinthetők.

SZEGEDEN WIZO ALAKULT s az alakuló gyűlésen, melyen a budapesti, illetve országos vezetőségét Kudelka Sándorné képviselte, megjelent Löw Immanuel, az országos szeretetben álló szegedi főrabbi és Biedl Samu hitk. elnök, a szegedi Pro Palesztina elnöke is. A szegedi WIZO-csoport elnöke Rosenstock Salamonné, s a vezetőségben a szegedi zsidóság kiváló asszonyai vállaltak munkát.

AZ ORSZÁGOS BIKUR CHOLIM BETEGEKET GYÁMOLÍTÓ EGYESÜLET (VI., Desseswffy ucca 23) e hó 14-én tartotta meg nagy érdeklődés mellett dr Rakonitz Dezső elnöklésével 61. évi közgyűlését. Elnök megnyitójában kegyelettel emlékezett meg az egyesület közelmúltban elhunyt két kiváló tagjáról, Zwiebel Selig VIII. ker. megbízottról és Präger Samu választmányi tagról. Majd jelentést tett az elnök az egyesület évi működéséről. Nagy vonásokban ismertette az évi zárszámadást, megemlítvén, hogy az év folyamán több mint 12.000 adag ebédet szolgáltatott ki az egyesület különböző budapesti kórházakban és klinikákon fekvő, rituális ételment igénylő szegény hitestvérek között. Több mint 1200 esetben jelentek meg az egyesületi orvosok beteg szegények magánlakásán és több-ezer pengő értékű gyógyszert utalt ki az egyesület szegényeinek az év folyamán. A zárszámadáshoz óbudai Freudiger Ábrahám hitközségi elnök, Korein Dezső, Mayer Miksa és Deutsch Vilmos egyesületi tiszteletbeli tag szoltak hozzá, akik mindannyian a legnagyobb elismeréssel nyilatkoztak a vezetőség önzetlen működéséről.

A LÉVAI IZR. HITKÖZSÉG DÍSZKÖZGYŰLÉSE. Liebermann Jakab főrabbi 70. születésnapját és 40 éves lelkeszi működését a hitközség díszközgyűlés keretében ünnepelte meg. A felemelő ünnepélyen az izraelita egyesületek tagjain kívül Léva város tanácsa, az ág. ev. egyház, a róm. kat. egyház, az Általános Nőegylet, Erzsébet Filler-egylet küldöttségileg résztvettek. A közszeretethen álló főrabbit dr Kaczer Lajos hitk. elnök meghatott szeretettel üdvözölte. Grünfeld Adolf kántor héber ünnepi beszéde után Bándy Endre ev. esperes, majd Léva város tanácsa nevében Schubert Tódor bankigazgató tartottak magasnívójú szónoklatokat.

Templomi himzések

készít művészes kivitelben, régi himzéseknek átdolgozását elvállalja olcsó árak mellett

HERZ EMMA
ARANYHIMZŐ MŰTERME

Budapest, IV.,
Kossuth Lajos-utca 3.
Telefon: Aut. 856-32

Házam eladása folytán

költözködésig sirkóraktáramból minden elfogadható árért árusítok (még viszonteladóknak is)

Löwy J. Budán, II., Fő-utca 88 Pálffy-tér mellett
Telefon 51 5 81

A kitűnő HOFFMAN-féle orth. כשר vendéglőben

változatos, finom menü mérsékelt árban, házhoz szállítva is. * Lakodalmakat vállal elsőrendű kivitelben. * Elsőrendű fajborok.

Budapest, VI., Révay ucca 4/B

Telefon 23-8-43

ERDÉLYI ÉS BÁNÁTI HIREK

PALESZTINA-BESZÁMOLÓK TEMESVÁRON. Nemrégiben jöttek vissza a kirándulók Palesztinából és most egymást követik a lelkesebbnél-lelkesebb beszámolók. A temesvári cionista szervezet (Zsidó Nemzeti Szövetség) szokásos heti „Dienst“-jén elsőnek dr. Makrai Lipót tartotta meg beszámolóját. Szenes Ernő pedig sorozatos társas összejöveteleken családoknál adja elő igen színesen élményeit, a tőle megszokott közvetlenséggel. Legutóbb a köztestületnek és szeretetnek örvendő dr. Weiss Arthur, a K.H. országos kuratóriumának elnöke közel kétórás előadásban bilincselte le a hallgatóság figyelmét. Majd pedig Rothbart Jakabné és dr. Rosenberg Emil arattak megérdemelt sikert Palesztina-beszámolójukkal.

SÉKELMITING TEMESVÁRON. A XII. országrészi cionista konferencia előtt nagyszabású sékelmitinget rendezett a Zs. N. Sz. Temesváron, melyen Vermes Ernő, Reitter Ernőné és dr. Nobel Sándor beszéltek, utána megejtették a delegátusválasztásokat.

AZ ERDÉLYI ZSIDÓ NEMZETI SZÖVETSÉG 12. konferenciáját június 4-én és 5-én tartották meg Temesváron a gyárvárosi Apolló-mozgóban, óriási érdeklődés mellett. Az ünnepélyes megnyitónál körülbelül 2000 ember szorongott egymás hegyén-hátán. A konferencia a „Házámir“ énekkar számaival (Imnul Regal és Má Tóvú) kezdődött, melyeket a kitűnő Fischer Samu karnagy vezényelt, utána Vermes Ernő elnök tartotta meg hatalmas megnyitó beszédét héber és német nyelven. Megrázó vonásokban esetelte németországi zsidó testvéreink sorsát, utána Palesztina fejlődéséről és szükségességéről, végül pedig az országépítő alapok (KKH, KH és KÁlijjá) fokozásáról beszélt. Utána dr. Lénárt Ernő, a temesvári helyi csoport, Nyiry Jenő vezérigazgató, hitk. elnök, az egyesített temesvári hitközségek, dr. Marton Ernő főszerkesztő, parlamenti képviselő, az Országos Zsidó Párt és a Zsidó Parlamenti Klub, végül Sperling Károly igazgató, a Bné Brith-páholy nevében üdvözölte a konferenciát. Ezután a bukovinai zsidóság ősz vezére, dr. Mayer Ebner, parlamenti képviselő emelkedett szólásra a delegátusok és vendégek tomboló lelkesedésének közepette. „Hogy láttam Palesztinát?“ címen tartotta meg költői szárnyalású beszámoló-előadását. Madártávlatból mutatta be az Erec multját, jelenét és élénk színekkel festette le jövőjét. Drámai hangon tárgyalta a németországi eseményeket és a zsidóság tragédiáját, majd Ráchel ősanánk víziójával fejezte be előadását. Szünni nem akaró ünneplés követte az előadást. A konferenciái elnökség megválasztása után a „Házámir“ intonálta a „Hátikvát“, mellyel a megnyitótól véget ért. Délután kezdődött a plenáris ülés és este a „Wizó“ rendezett jól sikerült ismerkedési estet a Pacsirtamező kerthelyiségében. Másnap egész nap folytak a tanácskozások, bizottsági és plenáris ülések, melyeket dr. Nobel Sándor nagy körültekintéssel vezetett. Az az óriási érdeklődés, mely a megnyitónál megnyilvánult, nem lankadt végig az utolsó befejező akkordig. Fontos határozatokat hozva, ismét megválasztották Vermes Ernőt országos elnöknek, a Kib. Nib., KKL és KH országos kuratóriumokat. Dr. Fried Ábrahám szellemes felszólalása után dr. Nobel Sándor parentálta el megrázó hangon a legujabb

németországi névtelen zsidó mártirokat, majd a „Hátikva“ hangjaival a konferenciát berekesztette.

AZ ERDÉLYI FIATAL KÉPZŐMŰVÉSZEK dési kiállításán általános feltűnést keltettek Lázár Éva olajképei és szénrajzai. A fiatal művésznő, akinek több művét a *Multi és Jövő* már reprodukálta, ezúttal is hű maradt ahhoz a törekvéséhez, hogy a zsidóság életét és szenvedését fejezze ki a művészet legnemesebb eszközeivel.

AZ ERDÉLYI ÉS BÁNÁTI ZSIDÓ HITKÖZSÉGEK KONGRESSZUSA. Pár nap előtt tartotta országos kongresszusát Aradon az Erdélyi és Bánáti Izraelita Hitközségek Szövetsége. A kongresszuson Temesvárról résztvettek: dr. Drechsler Miksa és Singer Jakab dr. főrabbi, Nyiry Jenő vezérigazgató, a belvárosi hitközség elnöke, Rosenthal Marcel dr. ügyvéd, a gyárvárosi statusquo hitközség elnöke, Pollacsek Ármin dr., Weiss Arthur dr. és Löw-Beer Béla alelnökök, Hajdu Frigyes dr. hitk. ügyész és Deixner József templomelőjáró. Nagyváradról Kecskeméti Lipót dr. főrabbi és Adorján Emil dr. országos elnök, Lugosról Lenke Manó dr. főrabbi, stb., azonkívül az aradi hitközség előljárósága teljes számban. A kongresszust istentisztelet előzte meg, melyen Vágvölgyi Lajos dr. főrabbi, kiváló szónok, tartott mélyen szántó beszédet. A megnyitó beszédet Adorján Emil dr. orsz. elnök tartotta, ki súlyos szavakkal ítélte el a németországi elnyomást és a németországi zsidók részére huszezer lei segélyt szavaztatott meg. Dr. Fischer József (Cluj) kamarai képviselő, a kongresszusi hitközség elnöke is súlyos szavakkal bélyegezte meg a németországi eseményeket, melyhez csatlakozott Schütz Henrik dr., az aradi hitközség elnöke. Rosenthal Marcel dr. bejelentette a két temesvári hitközség egyesülését és gyárv. hitk. elnöki minőségében meghatóan húcsúzott a kongresszustól. Singer Jakab dr. főrabbi (Temesvár) „Don Diego d'Aguilar: Egy marranus viszontagságos története“ címen tartott igen érdekes kutató előadást, melyet az alább következővel együtt a Rabbi Egyesület kiad. Lenke Manó dr. (Lugos) főrabbi a „zsidó jellemről“ olvasott fel igen komoly tanulmányt. Mindkét előadást nagy lelkesedéssel fogadta a kongresszus. A vezetőség megválasztása után a kongresszus véget ért.

Kauftheil Ernő (Timisoara).

Mégis a legfontosabb:

DR. OETKER
FÉLE VANILLINCUKOR A TÉSZTÁBA!

Dacára, hogy minden drágább,
minden fűszerkereskedésben

csak 16 fillér csomagja

Pollák Sarolta 30 éve fennálló kozmetikai intézete

VI., Andrásy-út 38, I. emelet

Hajszálok, szemölcsök, szeplők eltávolítása diathermiával. Szépségápolás, helyi soványítás, fagykezelés a legmodernebb alapon. „Miracle“ hajeltávolítószer vidéki szétküldése utasítással. Többszörösen kitüntetve. „Miracle“ szépitőszerek. (Kérjen prospektust.)

EZÜSTLAKODALOM. *Schwarcz Manó*, a Blockner-hirdetőiroda egyik legrégebb, leghívebb, legderekabb tisztviselője e hó 28-án ünnepelte nejével, szül. Knittel Juliskával házassága 25. évfordulóját. A köztisztelőben álló, derék házaspárt ezüstlakodalma alkalmából barátai és ismerősei szerencsekívánatokkal árasztották el.

HÁZASSÁG.

Ligeti Rózsi, a budai hitközség tanárnője, a Wizo lelkes vezetőségi tagja és *Bresslauer László*, a budapesti Bresslauer Gábor és Artur cég beltagja jegyesek.

Aczél Kató (Nagyvárad) és *Schwartz Sándor* vegyész-mérnök, a Schwartz Sándor Fiai cég beltagja (Békéscsaba) házasságot kötöttek.

Farkas Baby, Farkas Samu, a marosvásárhelyi Foncière biztosító vezértitkárának leánya és *Weisz László*, a Weisz Vilmos és Fia cég beltagja jegyesek.

Darvas Böske (Marosvásárhely) és *Mandel István* (Brassó) jegyesek.

Reiter Annát, ifj. Reiter Mór, a Casa Noastra igazgatójának leányát eljegyezte *Weisz László*, az Unió vagongyár mérnöke.

Benedikt Sárka (Budapest—Bratislava) és *Teitelbaum Tarján Ernő* (Budapest—Nyiregyháza) jegyesek.

Ing. Sohr Josip, Haifa és *Bleich Juliska*, Stari Becej házasságot kötöttek.

Beck Sándor, Ada, *Kosticher Bözsike*, Petrovosello május 14-én házasságot kötöttek.

HALÁLOZÁS.

*Erdős Victor*né sz. Herman Ilka hosszú betegség után 82 éves korában, példás házasesetének 62. évében örök álmra elhunyt. Gyászolják férje, Erdős Victor, a cluji neológ hitközség nagy tiszteletben álló tagja és gyermekei, közöttük dr. Erdős Jenő cluji ügyvéd és kiterjedt, nagyszámú rokonsága. Óriási részvét mellett temették. Beszédet tartott Klein helyettes rabbi, aki méltatta puritánságát és vallásosságát.

Hosszú betegség után elhunyt *Rosenstingl Jakab*né született Czernobilsky Sonja úrnő Kőszegen. Finom, szeretetreméltó egyénisége, magas kultúrája és ismert jótékonyága folytán közszeretben állott. Végtisztességén, mely folyó hó 12-én Kőszegen ment végbe, a kiterjedt, előkelő rokonságon kívül Szombathely és Kőszeg társadalma vett osztatlan részvétellel részt. Óbudai Freudiger Lipótné az elhunytban nővérét gyászolja.

A napokban elhunyt Temesváron özv. *Tauszik Lajos*né 80 esztendőskorában hosszas szenvedés után. Tauszikné régi temesvári patricius családból származott, férjének, néhai Tauszik Lajosnak gabonakereskedése és nagy exportüzlete volt Temesváron és általános megbecsülésnek örvendett. A matróna halálát három gyermeke: Tauszik József, a temesvári szeszgyár ügyvezető igazgatója, Tauszik Ármin szegedi nyugalmazott máv. főfelügyelő és Fischer Lajosné és kiterjedt rokonság gyászolja.

*Temmer Alfréd*né Nagyhecskerekén elhunyt. Halála városszerte általános részvétet keltett.

DEBRECEN NAGYERDEI SZÜNIDEI GYERMEKOTT-HON. Nyaralás 6—12 éves fiúk és lányok számára pedagógusok és orvos vezetésével. Kérjen prospektust! *Irsai* tanító, Debrecen, Ferenc József ucca 58.

ELŐKELŐ, nagy vevőkörrel rendelkező lakásművészeti és fehérműszalon tulajdonosa uccai üzlet nyitásához társat keres. Művészi szakértelem. Üzleti összeköttetések. Jelige: „Legjobb referenciák“ főkiadóba.

DIÁKLEÁNYOKNAK szigorúan vallásos családi otthon nyújt tanár-tanárnő házaspár. Korrepetálás. Idegen nyelvek. Zongora. Reif, Budapest, VII., Nagydiófa-ucca 27. Középiskolák centrumában.

GRADO. Schuldirektor's Gattin fährt über den Sommer (Juli, August) nach dem Seebade Grado und nimmt Kinder im Alter von 6 bis 14 Jahre zum Sommeraufenthalte mit. (Streng rituell.) Auskunft erteilt Frau Irma Neuwirth, Wien II., Zwerggasse 5/14. Telefon: A 42.886.

Női, férfi- és gyermek-

**pijamák,
pongyolák**

nagy választékban

Székely Jenő

cégnél, Petőfi Sándor ucca 9. szám

Kisipari termék

dömping árak

garantált minőség

ügyelejen címlükre

**Nagymező - utca
36**

Telefon: 18 - 4 - 77

Átrafüreden

junius hóban orth. kóser fiók kifőzésemet és bodegámat megnyitom. Kitűnő házikoszt esetleg lakással együtt is kapható

Érdeklődőknek készségeel szolgálók felvilágosítással. Válaszbélyeg melléklendő

lfj. Klein Sámuel orth. kóser étkezde Gyöngyös

SIRKŐVEK
Városi üzlet: Budapest, VII., Károly-körut 3/c
Telefon: J. 349-95 Dob-utca sarok

PFEIFER ÉS HESZKY kőfaragómesterek
sirkőraktára
Budapest, X., Újtemetőnél Telefon: Kőbánya 57-71
Előrefaladt időny miatt leszállított árak!

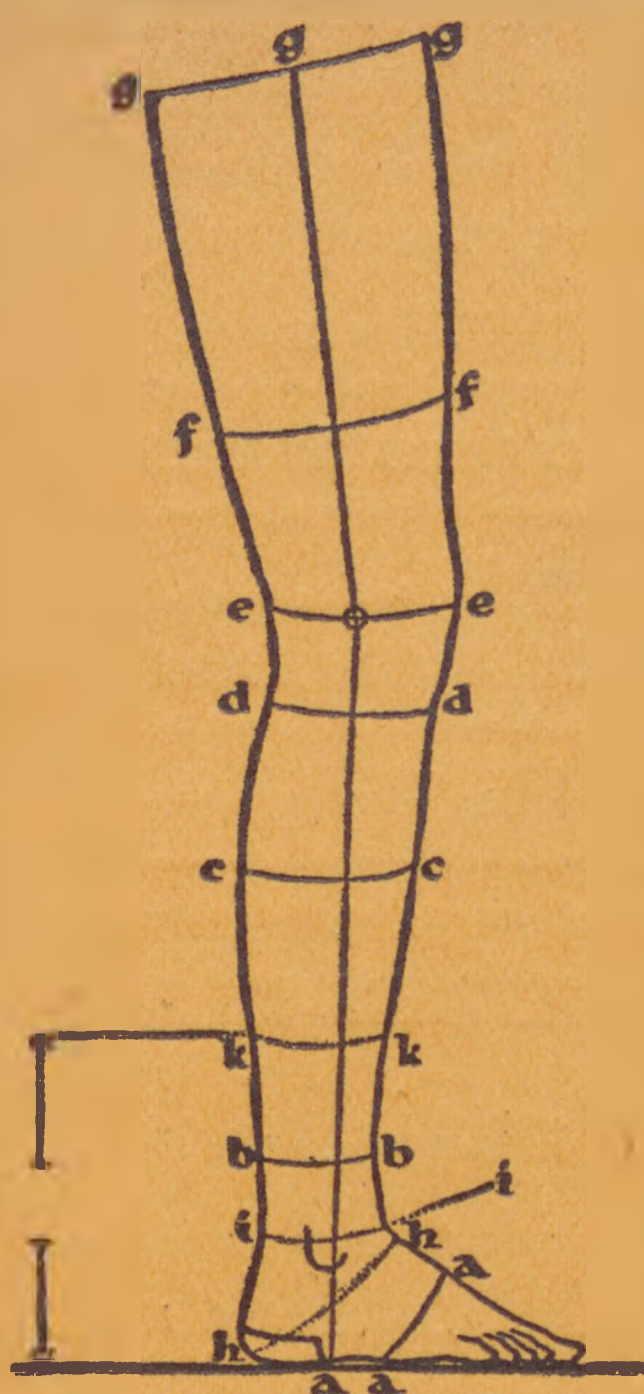
Felelős szerkesztő és kiadó: DR. PATAI JÓZSEF

Kiadóhivatali igazgató: VIRÁG GYULA

Szerkesztőség és kiadóhivatal: Budapest, V., Vilmos császár-út 34

Hungária Hirlapnyomda R. T. Budapest. Felelős: Schmeidek Géza.

Országos Rabbiképz - Zsidó Egyetem Könyvtára

Üzletek:
 IV., Kristóf-tér 6
 IV., Kossuth Lajos-u. 8
 VIII., Üllői-út 40
 I., Krisztina-tér 3

Gummiharisnyát, gummifűzőt, gyógyhaskötőt

bizalommal, garanciával
 szaküzleteiben vegyen

Hungária Kötszergyár r.-t.

gummiharisnya és gummiszövet gyára
 Budapest, VII., Akácfa-utca 2.

jelü gummiharisnyák a legjobbak!

Az iskolai idényre

a vidéken lakó izraelita szülők, ha gyermeküket a fővárosban jól akarják elhelyezni, úgy forduljanak VIRÁG GYULÁHOZ, ahol szigorúan rituális elsőrangú ellátás, gondos felügyelet és kitűnő nevelésben részesülhet két-három fiúgyermek

**Az összes középiskolák és a Zeneakadémia közelében
 A legjobb referenciák!**

Cím:

Virág Gyula

**Budapest, VI.,
 Ó-utca 42, II. em.**

HOFFMANN

**KÉPKERETGYÁR
 BUDAPEST**

IV., KÁROLY-KÖRÚT 28.
 IV., GERLÓCZY-UTCA 5.

TELEFON:
 892-39.
 893-05.

SIRKÖVEK

a legolcsóbb árban kaphatók

TELEFON: JÓZSEF 414-92

BOROS ÉS KOHN sirkőraktárában
 Budapest, VII., Károly-körút 17. Orczy-ház

**Tábla- és tükörüveg
nagykereskedés**

FIFJ. WEISS GYULA
Budapest, V., Vadász-utca 29
Telefon: Aut.
101-12, 101-13

Fürth A. Marcel

lakástakarító- és féregirtó vállalata
Budapest, V., Vilmos császár-út 42
Telefon 24-4-55
Lelkiismeretes munka * Prima referenciák

EZÜST díszműáru,
ovóeszközök
gyári árban

SCHLEIFER ezüstárugyár
VII., Kazinczy-utca 10. Telefon: J. 438-20

Örökíttesse meg hangját, küldjön hangos üzenetet
Hungária gramofonlemezen
Azonnal játszható, hangerős, tiszta, tartós lemezekre
FELVÉTEL **REMÉNYI STUDIO** KIRÁLYUCA 58

A legszebb
ajándék

Patai József
HERZL
könyve

370 oldalas albumalakú mű, száz
illusztrációval és műmelléklettel

Ára kartonborításban P 16.—
Díszkötésben „ 20.—
Amatőrkiadás a szerző aláírásával „ 30.—
Pro Palesztina kiadás

REMÉNY

DR MOLNÁR ERNŐ

SZERKESZTŐSÉG ÉS KIADÓHIVATAL:
BUDAPEST, VII., SZENT DOMONKOS-U. 14
FÉLÉVI DÍJ 4 PENGŐ. * MUTATVÁNYSZÁM DÍJTALAN.

Celluloid ajtóvédő

Megvéd kopástól, piszkolódástól. Minden színben és formában készül

Celluloid kilincs

Minden színben készül. Elegáns, tartós és mosható. Meglévő rézkilincset is átpréselünk, az csontkaraktert kap. Nem kell használni fémtisztítót, nem kell vesződni a tisztogatással

HIGIÉNIA CELLULOIDIPAR

Vezérképviseli:

BOJÁR ÉS TÁRSA

V. ker., Lipót körut 4. * Telefon 28-7-52

Perzsa szőnyeg

Antikbutor

Műtárgyak alkalmi vételekből!

ANTI-KART R. T.

IG.: STERNBERG Z. J.
VII., DOB-UTCA 31. SZÁM

Sirkövek Budán, Margittánál

59-es villamos végállomás
a Farkasrétől az időtometóval szemben
Telefon: Aut. 572-50